

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Мацкевіч Ю. Р., Зубцова Ю. Є., Заверико Н. В.

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ
КУРСОВИХ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Методичні рекомендації
для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності
«Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол №

Запоріжжя
2018

УДК : 378.147.091.33 – 027.2 : 37.013.78(075.8)

М 368

Мацкевіч Ю. Р., Зубцова Ю. Є., Заверико Н. В. Вимоги до написання курсових та кваліфікаційних робіт : методичні рекомендації для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка». Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 106 с.

Методичні рекомендації з написання курсових та кваліфікаційних робіт складено відповідно до нормативної бази ЗНУ щодо освітнього процесу (Положення про організацію освітнього процесу в ЗНУ; Положення про порядок створення, організацію і роботу екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти у ЗНУ; наказ ЗНУ «Про реалізацію заходів з міжнародної діяльності» № 282 від 11.06.2015р.) та Вимог оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій (Наказ Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017; Бюлетень ВАК України № 6, 2007р.).

Методичні рекомендації містять загальні положення, правила написання, оформлення та захисту курсових та кваліфікаційних робіт відповідно до ступеня підготовки фахівців. Рекомендовано для здобувачів ступенів вищої освіти бакалавра і магістра спеціальності «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка».

Рецензент

Г. В. Локарева, д. пед. н., професор кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності

Відповідальний за випуск

І. В. Козич, к. пед. н., доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Курсова та кваліфікаційна робота в системі науково-дослідної діяльності студентів закладу вищої освіти.....	5
Вибір теми та організація дослідження.....	5
Характеристика структурних елементів курсової та кваліфікаційної роботи	11
Оформлення курсової, кваліфікаційної роботи.....	26
Підготовка до захисту та захист кваліфікаційної роботи.....	41
Глосарій.....	44
Список рекомендованої літератури.....	53
Додатки.....	55

ПЕРЕДМОВА

Науково-дослідна діяльність студентів закладу вищої освіти є одним із напрямів їх самостійної роботи та важливим чинником підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності новітні досягнення науково-технічного прогресу.

Завдяки використанню системи методів соціально-педагогічних досліджень, науково-дослідна робота студентів є природнім продовженням освітнього процесу шляхом поглибленого вивчення певних тем і проблем.

Як частина освітнього процесу, підготовка курсових та кваліфікаційних робіт є обов'язковою для виконання. Написання і захист курсової, кваліфікаційної роботи є однією з підстав здобуття студентом відповідного ступеня вищої освіти – бакалавра чи магістра в обраному напрямі підготовки.

У процесі дослідження студенти набувають уміння виділяти проблему в конкретній сфері діяльності особистості і, найголовніше, знаходити її практичне вирішення. Зміст науково-дослідної діяльності при виконанні курсової та кваліфікаційної роботи сприяє формуванню наукового світогляду, оволодінню методологією та методами наукового дослідження; розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів; формуванню навичок самостійної науково-дослідної роботи, а також здатності застосовувати теоретичні знання у своїй професійній діяльності.

Методичні рекомендації містять матеріал, у якому детально розглянуто процес підготовки курсової та кваліфікаційної роботи, наведено зразки її оформлення. Рекомендації призначені для студентів спеціальності «Соціальна робота» (освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»), але можуть бути використані і студентами інших факультетів, з метою підвищення культури власного наукового дослідження.

В методичних рекомендаціях використані такі позначки:

зверніть увагу

прикладі написання

дивись глосарій

прочитайте

1. КУРСОВА ТА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА В СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Навчальним планом підготовки фахівців за спеціальністю «Соціальна робота» (освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка») передбачено підготовку і захист студентами: *курскових робіт* для отримання ступеня вищої освіти «бакалавр»; *кваліфікаційної роботи* для отримання ступеня вищої освіти «магістр».

Студенти *у курсових роботах* із загальнотеоретичних та фахових дисциплін (3-4 курс) використовують *елементи наукових досліджень*, готують огляд літератури, узагальнюють теоретичний матеріал та передовий практичний досвід з теми дослідження, розробляють рекомендації, що містять елементи новизни з теми роботи. Проблеми наукового пошуку відображені у курсових роботах студентів, мають знайти своє продовження у кваліфікаційній роботі.

У кваліфікаційній роботі повинні мати місце *елементи дослідницького пошуку*, що характеризує здатність і підготовленість студента теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-прикладну цінність, можливість проведення самостійного наукового пошуку і застосування отриманих результатів у практичній діяльності на базі дослідження, за матеріалами якої виконувалась робота під час *навчальної та виробничої практики або професійної діяльності* студентів заочної форми навчання.

2. ВИБІР ТЕМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Починаючи роботу, студент повинен розподілити свій час, спланувати його і після вибору теми паралельно з навчальними заняттями взятися за її розробку. Для орієнтації наукових керівників та студентів пропонується така етапність та графік контролю за ходом підготовки наукової роботи до захисту (табл. 1 та табл. 2).

Таблиця 1

Графік виконання курсової роботи

Заходи	Термін виконання
Призначення наукового керівника та затвердження теми	Вересень-жовтень
Підготовка та узгодження плану роботи	Жовтень
Підготовка чернетки теоретичного розділу	Листопад-Грудень
Підготовка чернетки практичного розділу: 3 курс – констатувальний етап експерименту 4 курс – констатувальний етап експерименту, розробка програми формульованого етапу експерименту	Січень
Врахування рекомендацій наукового керівника, підготовка чистового варіанту роботи	Лютий
Подання тез, участь у науковій конференції «Молода наука»	Березень
Захист курсової роботи	Квітень

Таблиця 2

Графік виконання кваліфікаційної роботи магістра

Заходи	Термін виконання
Вибір наукового керівника та затвердження теми (зразок заяви для затвердження теми кваліфікаційної роботи подано у додатку А)	Вересень (1 к., 1 сем.)
Отримання завдання на проведення дослідження. Підготовка календарного плану виконання наукової роботи і затвердження його науковим керівником	Жовтень
Підготовка та узгодження розширеного плану-конспекту роботи	Листопад
Підготовка чернетки теоретичного розділу роботи	Грудень-січень
Подання чернетки теоретичного розділу науковому керівнику	Лютий
Усунення зауважень, врахування рекомендацій наукового керівника, подання чернетки теоретичного розділу на друге читання та плану практичної частини дослідження	Березень
Подання чистового варіанту теоретичної частини та чернетки практичної частини (констатувальний етап та формульовані етапи експерименту)	Травень
Подання чернетки практичної частини (констатувальний, формульовані, контрольні етапи експерименту)	Вересень (2 к., 3 сем.)
Усунення зауважень	Жовтень

Продовження табл. 2.

Чистове оформлення роботи	Листопад
Проходження нормоконтролю	До 20 грудня
Подання роботи на рецензування	До 25 грудня
Подання роботи науковому керівнику для написання відгуку	До 25 грудня
Написання відгуку науковим керівником, його доповідь завідувачу кафедри щодо завершення роботи	За тиждень до захисту
Захист роботи	Січень

Вибір теми наукового дослідження є одним з відповідальних етапів, який здійснюється студентами як із запропонованого кафедрою списку, так і за власним бажанням. В процесі визначення тематики курсової та кваліфікаційної роботи студент має враховувати:

- *актуальність теми* – тобто важливість вирішення певної наукової проблеми для потреб професійної галузі;
- *новизну та перспективність* – відповідність сучасному стану та перспективам розвитку науки, а також практичним завданням професійної діяльності соціальних педагогів/працівників;
- *відповідність профілю навчання та арсеналу методів*, які фахівець після закінчення закладу вищої освіти буде мати змогу кваліфіковано використовувати в практичній діяльності;
- *можливість* розробки теми безпосередньо в освітньому закладі – час, який студент зможе виділити на розробку теми з урахуванням усього освітнього процесу;
- *узгодженість* теми з *науковими інтересами* кафедри, викладача-наукового керівника роботи.

 Грамотно сформульована тема наукового дослідження з соціальної педагогіки повинна відображати:

- 1) *категорію клієнтів* соціально-педагогічного впливу (діти раннього віку, молодші школярі, діти-сироти, безробітні, діти з особливими потребами та інші);
- 2) *конкретну проблему клієнтів* (соціалізація, адаптація, агресивність;

девіантна поведінка, готовність до діяльності, соціально-правова грамотність та інше);

3) *аспект професійної діяльності соціального педагога/працівника з вирішення зазначеної проблеми (зміст, форми та методи, технологія роботи соціального педагога; соціально-педагогічні умови, профілактика, корекція, формування та інше).*

 Наприклад:

- Соціально-педагогічна допомога молодшим школярам в адаптації до навчання в основній школі
  - Формування усвідомленого ставлення старших підлітків до своїх прав в роботі соціального педагога
  - Соціально-педагогічна профілактика правопорушень старшокласників
- За своїм цільовим призначенням курсові та кваліфікаційні роботи студентів можуть мати теоретичний або прикладний характер.

 Наукова робота **теоретичного характеру** виконується на основі аналізу й узагальнення ряду літературних джерел: монографій, брошур, статей, методичних рекомендацій і т.ін. Студент повинен грамотно і логічно обґрунтувати обрану тему, добирати з літератури основний матеріал, який стосується проблеми, що вивчається, давати оцінку вивченим роботам, аналізувати існуючий досвід роботи з проблеми, висловлювати свою точку зору; робити висновки.

Якщо робота має **прикладний характер**, студент використовує як науково-методичну літературу, так і свої спостереження та факти, результати експерименту, який проводився; може висувати власні гіпотези і т.д. Робота такого типу повинна мати теоретичну частину (30-40% загального обсягу), аналіз і узагальнення емпіричних даних та висновки.

Педагогічне дослідження на рівні студентської наукової роботи повинно відповідати традиційній моделі наукового пізнання: виникнення ідеї – встановлення емпіричних фактів – первинне емпіричне узагальнення –

виявлення відхилень фактів від правил – винахід теоретичної гіпотези з новою аргументацією – логічний висновок (дедукція) з гіпотези всіх фактів спостереження, що є перевіркою на її істинність.

Головними етапами наукового дослідження на рівні **курсвої роботи** є:

1. Обґрунтування теми, вибір об'єкта, предмета, визначення мети та завдань дослідження.
2. Теоретичний аналіз соціально-педагогічної, психологічної літератури, педагогічного досвіду з проблеми дослідження.
3. Експериментальне дослідження:

3 курс	4 курс
Розробка методики дослідження, вивчення реального стану та практики вирішення даної проблеми (констатувальний етап експерименту), встановлення типових недоліків і труднощів, їх причин.	Обґрунтування значення педагогічного впливу на досліджуване явище та визначення його ефективності (розробка програми формульовального етапу експерименту), узагальнення наукових фактів і результатів.

4. Аналіз та оформлення наукового дослідження.

Головними етапами наукового дослідження на рівні **кваліфікаційної роботи** є:

1. Обґрунтування теми, вибір об'єкта, предмета та визначення мети, гіпотези, завдань, методів дослідження.
2. Визначення теоретичної новизни та практичного значення роботи.
3. Теоретичний аналіз філософської, соціально-педагогічної, психологічної літератури (вітчизняної та зарубіжної на мові оригіналу).
4. Проведення констатувального, формульовального та контрольного етапів експерименту.
5. Аналіз та оформлення наукового дослідження.

Оформлення наукових досліджень у вигляді наукової (курсвої та

кваліфікаційної) роботи у стислій формі передбачає наявність таких **компонентів** структури:

1. Вступна частина
2. Розділи, параграфи курсової та кваліфікаційної роботи
3. Загальні висновки наукової роботи
4. Список використаних джерел
5. Додатки

☞ **Розділи (глави, параграфи)** курсової та кваліфікаційної роботи повинні за своєю назвою, структурою, змістом відповідати завданням дослідження. Із практики написання робіт науково-дослідного характеру відомо, що виникає необхідність для кожного розділу (глави) готувати більш-менш детальний план-проспект. Це заощаджує час автора при компонуванні матеріалу, допомагає уникнути повторів і викласти матеріал роботи більш структуровано та якісно.

Кожен розділ (глава) роботи повинен мати свої **короткі висновки**, які узагальнюють результати дослідження, отримані автором.

Під час роботи над рукописом необхідно звернути увагу і на таке питання, як поділ тексту на абзаци. Кожен абзац повинен містити в собі певну думку, виражену однією чи кількома фразами, або реченнями.

Узагальнені числові дані, які можуть концентруватися в **таблицях, діаграмах, графіках, схемах**, повинні наводитись виправдано та аргументовано, з посиланням на відповідні джерела чи власні обчислення.

Розділи (глави) кваліфікаційної роботи повинні відображати логіку (етапи) наукового педагогічного дослідження.

Якість виконання кваліфікаційної роботи значно підвищується, коли студент починає дослідження певної проблеми ще на рівні курсової роботи. Таким чином, обґрунтування соціально-педагогічного впливу на досліджуване явище, визначення його ефективності, оформлення кваліфікаційної роботи – завершальний етап роботи над науковим педагогічним дослідженням.

3. ХАРАКТЕРИСТИКА СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ КУРСОВОЇ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. ВСТУП роботи повинен містити оцінку сучасного стану обраної науково-дослідної проблеми, обґрунтування важливості теми. Крім цього, тут важливо дати теоретичний аналіз проблеми і попереднього досвіду її вивчення, здійснити методологічне обґрунтування та логіко-історичний аналіз проблеми. Остаточне редагування вступної частини роботи доцільно виконувати на завершальній стадії дослідження, коли проблема, що вивчалася, постає перед автором у повному обсязі.

Вступна частина включає обґрунтування актуальності теми, вибір об'єкта, предмета, формулювання мети та завдань, визначення гіпотези, методів дослідження, а також визначення теоретичного та практичного значення отриманих результатів дослідження.

3.1.1. Обрана для дослідження тема є складовою частиною певної наукової проблеми . Обґрунтування **актуальності** обраної для дослідження теми повинно відображати аналіз таких аспектів як:

- *вимоги суспільства, держави щодо бажаного стану соціально-педагогічної роботи* (світові та вітчизняні тенденції в системі, концептуальні засади, нормативно-правові документи щодо соціального захисту населення тощо);
- *проблеми типового стану об'єкта дослідження в реальній педагогічній практиці* (аналіз існуючої педагогічної практики, наявного педагогічного досвіду, статистичної інформації щодо реального стану, типових недоліків практики вирішення даної проблеми);
- *аналіз наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, які мають складати предмет наукового дослідження;*
- *висновки щодо наявності проблемної ситуації, як відображення суперечностей між потребами суспільства та наявності певного стану*

соціально-педагогічної реальності, а також недостатньою теоретичною розробкою проблеми.

3.1.2. Грамотно сформульована **мета наукового дослідження** повинна відображати **очікуваний, кінцевий результат** виконання роботи – позитивний ефект, у вигляді суспільної та конкретної педагогічної користі, що визначено у предметі дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи може формулюватися таким чином: визначити зміст....; розробити та експериментально перевірити модель (технологію, методику, форми і методи)...; перевірити ефективність соціально-педагогічних умов формування...; визначити можливості використання педагогічного досвіду... (наукових підходів зарубіжних дослідників проблеми...в практиці ....).

 Наприклад:

➤ визначити зміст та обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування готовності майбутніх соціальних педагогів до реалізації в професійній діяльності діагностичної функції;

➤ теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови профілактики правопорушень старшокласників та експериментально перевірити їх ефективність у загальноосвітньому закладі;

➤ теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити соціально-педагогічну програму формування основ екологічної культури дітей старшого дошкільного віку в умовах освітнього закладу.

3.1.3. Об'єкт соціально-педагогічного дослідження - це процес або явища, які породжують проблемну ситуацію і обрані для дослідження. Правильний вибір об'єкту вивчення відповідно до мети дослідження сприяє обґрунтованості результатів дослідження.

Оскільки соціальна педагогіка – наука що вивчає процес соціалізації людини, її основним інструментом є педагогічний вплив, в ході якого вирішуються завдання розвитку особистості, формування її певних знань,

якостей, способів діяльності в системі соціальних відносин. Процес позитивних змін щодо соціалізації людини, її розвитку, виховання, навчання виступає **об'єктом соціально-педагогічного дослідження**.

Об'єкт прикладного дослідження на рівні курсової чи кваліфікаційної роботи може формулюватися як: процес адаптації до умов навчання ...; розвиток комунікативних навичок ....; процес формування усвідомленого ставлення ....

Об'єктом теоретичного дослідження є частина наукових досліджень, педагогічної практики, досвіду, яка на даному етапі стає предметом аналізу дослідника.

✍ Наприклад:

- процес формування усвідомленого ставлення підлітків до своїх прав;
- генезис проблеми стимулювання праці соціальних працівників у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях.

3.1.4. Предмет соціально-педагогічного дослідження . Об'єкт і предмет дослідження, як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне і часткове.

Предметом прикладного дослідження виступає частина об'єкту – компоненти соціально-педагогічного процесу, професійної діяльності соціального педагога: зміст, методи, засоби, форми, умови, технології.

Предметом теоретичного дослідження виступає частина об'єкту (педагогічні дослідження, досвід, існуюча практика) з точки зору виділення особливостей, підходів, механізмів, форм та методів тощо.

✍ Наприклад:

- соціально педагогічна корекція негативного впливу Інтернету на соціалізацію підлітків;
- діяльність соціального педагога з формування усвідомленого ставлення підлітків до своїх прав;
- існуюча практика стимулювання роботи соціальних

педагогів/працівників.

3.1.5. Гіпотеза дослідження . *Гіпотеза* означає припущення, яке пропонується для пояснення явища, істинне значення якого невизначене. Гіпотеза має формулюватись так, щоб з її змісту чітко проглядалися положення, що потребують доведень і захисту. Гіпотези можуть бути:

- *описові* – висвітлюються причини та можливі результати педагогічної діяльності, але не розкриваються ті закономірності, що пов'язують їх;
- *пояснювальні* – розкриваються можливі наслідки, що випливають з певних причин, а також характеризуються умови, за яких ці наслідки будуть неодмінно досягнутими, тобто пояснюється вплив факторів на бажаний результат;
- *описово-пояснювальні* тобто синтезована комбінація гіпотез першого і другого типу.

3.1.6. Завдання дослідження. Важливу роль у науковому дослідженні відіграють пізнавальні завдання теоретичного та емпіричного характеру .

Завдання *теоретичного характеру* наукової роботи студентів – вирішення певних теоретичних питань, які входять у загальну проблему дослідження:

- сутність, структура, особливості та детермінанти становлення об'єкту дослідження;
- аналіз існуючої практики вирішення даної проблеми (нормативно-правова база, вітчизняній та зарубіжний досвід), виявлення її типового стану, недоліків і труднощів.

Емпіричні завдання вирішуються за допомогою спостереження, експерименту, вимірювання, описування:

- розробка методики, вибір методів та діагностичних методик вивчення стану досліджуваного явища;
- обґрунтування необхідної системи заходів для вирішення даної проблеми;
- експериментальна перевірка запропонованої системи заходів з точки зору відповідності її обраним критеріям;

➤ розробка методичних рекомендацій та порад щодо використання результатів дослідження.

✍ Наприклад:

1. Визначити сутність поняття «готовність до професійної діяльності» та його компоненти.

2. Розглянути місце діагностичної функції в структурі професійної діяльності соціального педагога.

3. Виявити рівень готовності майбутніх соціальних педагогів до діагностичної діяльності.

4. Розробити зміст та обґрунтувати психолого-педагогічні умови формування готовності до реалізації в професійній діяльності діагностичної функції у майбутніх соціальних педагогів.

📁 3.1.7. Методи наукового соціально-педагогічного дослідження.

Оскільки курсова чи кваліфікаційна робота передбачає проведення нескладного наукового дослідження, то вона вимагає від студента володіння основними його методами.

1) **загальні методи наукового пізнання** (діалектичний, логічний та історичний методи, ідеалізація, формалізація, абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання);

2) **методи теоретичного дослідження** (вивчення літературних джерел, архівних, нормативно-правових документів тощо);

3) **методи емпіричного дослідження:**

➤ **методи накопичення первинної інформації** про стан досліджуваного явища (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертна оцінка, лабораторний експеримент);

➤ **методи статистичного аналізу**, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

Найкращих результатів можна досягти при комплексному використанні цих методів, проте слід мати на увазі, що, залежно від особливостей теми дослідження, специфіки предмета і конкретних умов, окремі методи можуть мати переважне значення.

3.1.8. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження відображає ефективність наукового дослідження.

Основною характеристикою *теоретичних досліджень* є їх теоретична актуальність, новизна, концептуальність, доказовість, перспективність і можливість запровадження результатів у практику. Тобто *теоретичне значення* характеризує наукові знання, призначені для подальшого розвитку педагогічної науки та практики. *Теоретичне значення* не повинно зводитися до простого переліку встановлених фактів, ідей, закономірностей, воно має розкривати концепцію автора, давати пояснення його дослідженню у новому якісному й кількісному аспектах (обґрунтування нових або узагальнення і систематизація вже відомих ідей, явищ, форм, методів, умов та ін.).

При розгляді *прикладних досліджень* оцінюється в першу чергу їх практична актуальність і значення, можливість запровадження в практику, тобто *практичне значення* виявляється, наприклад:

- в підвищенні освітнього рівня студентів, розробці нового змісту професійної підготовки спеціалістів (навчальні посібники, програми, методичні рекомендації, державні стандарти тощо);
- подальшому розвитку соціально-педагогічного процесу (технології, методики, форми, методи);
- поліпшенні організаційно-педагогічних, соціально-педагогічних, психолого-педагогічних, управлінських умов організації освітнього процесу вищого освітнього закладу тощо.

3.2. ПЕРШИЙ РОЗДІЛ наукової роботи відображає вирішення автором теоретичних завдань дослідження.

Змістом цього розділу має бути теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів, досвіду педагогічної діяльності, а при

необхідності й архівних джерел для створення ґрунтовної документальної бази подальшого дослідження.

Теоретичний аналіз спрямований на вивчення і виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дозволяють встановити сутність та особливості предмету дослідження, визначити і вивчити його структуру, характеристику на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання. Тут переважає використання аксіоматичних методів, системного, структурно-функціонального аналізу, моделювання тощо.

Назва першого розділу повинна відображати його сутність – теоретичний аналіз досліджуваної проблеми.

Можна використовувати наступні формулювання: теоретичний аналіз проблеми..., формування ..... як соціально-педагогічна проблема, проблема .... у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях та інші.

Параграфи як структурні частини теоретичного розділу педагогічного дослідження повинні розкривати його основний зміст в залежності від обраної теми, логіки аналізу.

✍ Розділ 1. Теоретичні основи проблеми адаптації молодших школярів до навчання в основній школі

1.1. Сутність, структура та зміст поняття адаптації особистості

1.2. Особливості процесу адаптації до навчання молодших школярів

1.3. Умови успішної адаптації молодших школярів до навчання в основній школі

Огляд літератури з проблеми є досить складною роботою при виконанні наукового дослідження. Щоб уникнути примітивності і помилок в аналізі літератури слід уважно систематизувати погляди вчених в такому порядку:

- сутність даного явища, процесу (позиція декількох авторів збігається в певному аспекті);
- що становить зміст даного процесу чи явища (його компоненти, ланцюги, стадії, етапи розвитку);
- які чинники, умови ефективного розвитку процесу чи явища в даній

галузі виділені вченими;

➤ погляди вчених з приводу шляхів вирішення даної проблеми на практиці (хто і що пропонує);

➤ які труднощі, виявлені в попередніх дослідженнях, зустрічаються в практиці.

Огляд джерел дає змогу визначити новий напрям наукового дослідження, його значення для розвитку науки і практики, актуальність теми.

Основною умовою виконання студентами теоретичного аналізу проблеми дослідження є їх орієнтація на найбільш продуктивний пошук і використання відповідних інформаційних матеріалів – *наукова інформація* .

Основними джерелами наукової інформації є монографії, словники, енциклопедії, науково-інформаційні довідники, хрестоматії, збірники наукових праць, періодичні видання, навчальна література, надруковані документи, інформаційні ресурси Інтернету.¹ Щодо останнього, слід зауважити, науковим джерелом вважаються тільки офіційно зареєстровані сайти офіційних установ (наприклад Міністерства освіти та науки України, науково-дослідних інститутів, наукових бібліотек), документи приватного походження, наукова література (монографії й статті). При виявленні необхідного для роботи матеріалу дослідник повинен зафіксувати точну електронну адресу (так званий URL) і дату звертання до сайту.

Огляд літературних джерел дає можливість виявити професійну компетентність дослідника, його особистий внесок в розробку теми порівняно з уже відомими дослідженнями. Вивчення літератури здійснюється не для запозичення матеріалу, а для обдумування знайденої інформації і вироблення власної концепції, що може стати самостійною публікацією автора.

Наукова праця студентів повинна бути написана логічно та послідовно. Необхідними умовами також є дотримання єдиного стилю викладу матеріалу,

---

¹ Під ресурсами Інтернету розуміються *не реферати або курсові роботи*, опубліковані авторами у всесвітній «павутині». Не є джерелами для курсової роботи і сайти, на яких розміщені курси лекцій. Як правило, це анонімні публікації. А для наукового посилання на будь-який матеріал важливим є персоніфікація авторства або репутація видавництва.

бездоганна орфографічна, синтаксична й стилістична грамотність відповідно до встановлених норм сучасної української мови. Науковий стиль викладу має свої специфічні особливості. Його ознаками є точність, абстрактність, логічність.

Точність – це термінологічність словникового складу наукового стилю, спеціальна, термінологічна лексика.

Абстрактність виражається у використанні форми від третьої особи: «Тези С. Юшкова викликають певний інтерес...», або «Багато вчених вважають...», або «Провідні українські педагоги визначають адаптацію як ...» і т.ін. При описі власних дій або висновків, студент повинен вживати форму від першої особи в множині: «Ми зупинилися на даному питанні...», «Зупинимось докладно на...», «Ми вважаємо, що автор ...» або «На наш погляд...», «На нашу думку...», «Як показують наші дослідження...».

Логічність і доказовість наукового тексту знаходять своє відбиття в його композиції. Пасивні обороти мовлення («піддається аналізу...», «зроблено відповідно до класифікації»), безособові речення («Цікаво помітити, що такі висновки не відповідають...», «Може здатися, що визначення права...», «Загальновідомо, що ...»), уживання вступних слів (по-перше, нарешті, звичайно, так званий, безсумнівно, відповідно до визначення) – все це слугує підкресленню логічному порядку викладу автором роботи своїх думок.

На допомогу студентам пропонуємо деякі мовленнєві моделі, які можна використати при характеристиці як сутності та генезису соціально-педагогічної проблеми, так і для викладу власних думок (табл. 3).

Таблиця 3

Мовленнєві моделі, які використовуються в процесі теоретичного аналізу наукових джерел

Аспект аналізу	Можливі мовленнєві моделі
Вказівка на основні проблеми й питання, досліджувані автором (авторами)	<ul style="list-style-type: none"> - розглядає питання (чого?) пов'язані (з чим?) - аналізує проблеми (чого?) - розкриває своє розуміння (чого?) - викладає основні положення (чого?) - говорить (про що?)

Продовження табл. 3.

<p>Вказівка на проблеми, що на думку автора (авторів) заслуговують особливої уваги</p>	<ul style="list-style-type: none"> - підкреслює важливість (чого?) - відзначає, що.... - указує (на що?) - приділяє особливу увагу (чому?) - концентрує особливу увагу (на чому?) - загострює увагу (на чому?)
<p>Перерахування питань, які водночас розглядаються автором (авторами)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - стосується (чого?) - зачіпає (що?) - згадує (про що?) - зауважує (що?)
<p>Виклад системи авторської аргументації</p>	<ul style="list-style-type: none"> - протиставляє (що, чому?) - зіставляє (що і з чим?) - аргументує свою думку (чим?) - наводить приклади, які свідчать (про що?) - ілюструє свої висновки (чим?) - підтверджує (що? чим?) - спирається на класифікацію, дану (ким?) - посилається на дані статті (кого?)
<p>У заключній частині роботи можна використати наступні мовленнєві звороти</p>	<ul style="list-style-type: none"> - робить висновок про те, що... - дійшов висновку, що.. - підводячи підсумки - підкреслює важливість ... - у висновку стверджує, що...
<p>У цілому, для оцінки праць учених, що використовуються у дослідженні, можна запропонувати ще низку зворотів</p>	<ul style="list-style-type: none"> - справедливо відзначає - необґрунтовано стверджує - глибоко аналізує - аргументовано обґрунтовує - чітко визначає - детально аналізує - спрощено розглядає - вдало вирішує питання про... - обґрунтовано спростовує тезу про те, що - некритично ставиться до...
<p>При оцінці матеріалу можна використати такі звороти: позитивна оцінка:</p>	<ul style="list-style-type: none"> - звертання до цієї проблеми представляється актуальним - у роботі переконливо доводиться, що ... - думка (про що?) формулюється автором чітко, ясно ... - автор правий, стверджуючи, що ... - висновки автора достовірні й переконливі, вони базуються на аналізі фактичного матеріалу

Продовження табл. 3.

безумовним очевидним головним	- перевагою роботи є актуальність порушених у ній проблем
робота цінна тим, що в ній	- дається ґрунтовний аналіз сучасного стану... - представлено різні точки зору з питання... - по-новому осмислюється теорія...
робота відрізняється	- високою інформативністю - багатим фактичним матеріалом - нестандартним підходом до аналізу порушених проблем
Негативна оцінка:	- сумнів викликає доцільність такого підходу - до недоліків роботи варто віднести зайву категоричність висновків автора - залишилися невисвітленими деякі питання, що мають безпосереднє відношення до даної проблематики - говорячи про ці складні проблеми, автор припускається неточності...
Неоднозначна оцінка:	- необхідно відзначити ряд суперечливих моментів... - автор вважає, що ... і тут з ним можна не погодитися - автор досить повно аналізує сучасний стан проблеми, разом з тим, на нашу думку, цей аналіз міг би бути поглиблений і розширений

3.3. ДРУГИЙ РОЗДІЛ курсової чи кваліфікаційної роботи, як правило, висвітлює проведення дослідником педагогічного експерименту .

Педагогічний експеримент у поєднанні з іншими теоретичними та емпіричними методами дослідження збагачує автора наукової роботи змістовним фактичним матеріалом.

Педагогічний експеримент поділяють на констатувальний, формувальний і контрольний етапи. Висвітлення в курсовій та кваліфікаційній роботі проведення дослідником етапів педагогічного експерименту може знаходитися в різних розділах роботи.

✍ Приклад висвітлення в роботі результатів проведення всіх трьох етапів педагогічного експерименту:

Розділ 2. Формування готовності молодших школярів до навчання в основній школі в роботі соціального педагога

2.1. Експериментальне дослідження проблеми адаптації до навчання в основній школі молодших підлітків

2.2. Зміст, форми й методи соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу при переході молодших школярів до основної школи

2.3. Аналіз результатів соціально-педагогічної допомоги молодшим школярам в адаптації до навчання в основній школі

✍ Приклад оформлення результатів педагогічного експерименту в двох окремих розділах наукової роботи

Розділ 2. Дослідження готовності студентів-соціальних педагогів до реалізації діагностичної функції в професійній діяльності

2.1. Методика вивчення готовності майбутніх спеціалістів до реалізації діагностичної функції

2.2. Аналіз отриманих результатів вивчення готовності майбутніх соціальних педагогів до реалізації діагностичної функції

Розділ 3. Особливості формування готовності майбутніх соціальних педагогів до реалізації діагностичної функції в процесі професійної підготовки

3.1. Зміст та основні напрями формування готовності майбутніх соціальних педагогів до реалізації діагностичної функції

3.2. Обґрунтування психолого-педагогічних умов формування готовності до реалізації діагностичної функції в процесі професійної підготовки соціальних педагогів

3.3.1. Констатувальний етап експерименту проводиться на початку дослідження і має своїм завданням вивчити стан певного явища на практиці.

Основний зміст констатувального етапу експерименту в соціально-

педагогічних дослідженнях має відображати:

- методику наукового дослідження;
- аналіз отриманих результатів на констатувальному етапі експерименту.

Методика дослідження – це система правил використання методів, прийомів та способів для проведення будь-якого дослідження. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів слід розглядати як найсуттєвішу умову отримання нових знань. Розкриття методики дослідження передбачає обґрунтування:

- критеріїв, показників та параметрів досліджуваного явища (якщо вони не були виділені в теоретичній частині роботи);
- методів та процедури проведення дослідження;
- доцільності використання конкретних методик.

Якщо дослідник використовує стандартизовані, поширені методики, то можна обмежитися посиланням на їх автора і джерело, а якщо вони розроблені самостійно, то доцільно їх навести повністю і пояснити логіку їх складання.

Вивчення стану досліджуваного явища в педагогічній практиці відбувається поетапно, на кожному з яких застосовуються найдоцільніші методи відповідно до конкретного завдання:

1) на першому етапі збору фактичного матеріалу і його первинній систематизації використовують методи емпіричного дослідження: спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, тестування, експертна оцінка, лабораторний експеримент тощо.

2) на другому – методи статистичного аналізу, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

3.3.2. Формувальний етап експерименту відіграє основну роль у педагогічному дослідженні. Він організовується на основі попереднього

вивчення стану проблеми та аналізу результатів констатувального етапу експерименту. У процесі формувального етапу експерименту дослідник проводить корегування висунутої гіпотези та організує перевірку її, вводячи нові умови і вивчаючи вплив цих умов на підвищення ефективності навчання, виховання, розвитку, соціалізації тощо.

Для забезпечення цілісності, комплексності викладення результатів проведеного формувального етапу експерименту дослідник повинен спиратися на загальнонаукові принципи дослідження, дотримуватися системно-діяльнісного підходу до опису педагогічних явищ, тобто дослідженню комплексної взаємодії суттєвих компонентів:

- потреба, мотиви, мета та завдання діяльності;
- суб'єкт та об'єкт діяльності;
- зміст діяльності;
- процеси (технологія, форми, методи, прийоми);
- умови (психолого-педагогічні, організаційно-педагогічні, соціально-педагогічні);
- результат.

3.3.3. Контрольний етап експерименту передбачає якісний і кількісний аналіз результатів експерименту: обробку даних контрольних зрізів, результатів тестування, анкетування відповідно до програми експерименту, співвіднесення результатів з поставленими цілями, виявлення протиріч, коректування гіпотези відповідно до результатів, формулювання висновків та рекомендацій.

Як правило, контрольний етап експерименту проводиться на основі методики дослідження, яка використовувалася на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Отримані результати формувального етапу експерименту порівнюються з даними констатувального етапу експерименту. Це порівняння може відбуватися як по відношенню до самої експериментальної групи (вибірки), так і по відношенню до контрольної групи, яка не приймала участі в експерименті.

Аналіз отриманих результатів, їх співвіднесення з поставленими завданнями, виявлення протиріч виступають основою для подальшого формулювання висновків та рекомендацій.

3.4. ВИСНОВКИ курсової та кваліфікаційної роботи – це заключна частина, яка вміщує в концентрованому вигляді основні результати дослідження, висновки з усіх поставлених завдань, які виконувались автором у процесі написання роботи.

Найважливішою частиною висновків наукової роботи є ті поради і методичні рекомендації, які пропонуються автором для вдосконалення соціально-педагогічної діяльності, навчально-виховної роботи тощо.

3.5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ. Бібліографічний апарат в курсовій та кваліфікаційній роботі – ключ до використання автором джерел. Крім того, він певною мірою відбиває наукову етику і культуру наукової праці. Саме з нього можна зробити висновок про ступінь ознайомлення студента з наявною літературою з досліджуваної проблеми.

Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарата, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел і розміщується після висновків. Такий список – одна із суттєвих частин роботи, що віддзеркалює самостійну творчу працю її автора і демонструє ступінь фундаментальності проведеного дослідження.

Відомості про джерела, включені до списку, треба подавати відповідно до вимог Державного стандарту з обов'язковим наведенням назв праць.

3.6. ДОДАТКИ. У разі потреби для повноти сприйняття роботи до додатків можна включити допоміжний матеріал: проміжні математичні дослідження, формули та розрахунки; інструкції та методики; ілюстрації допоміжного характеру.

4. ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ, КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1. Загальні положення. Оформлення курсової, кваліфікаційної роботи є важливим елементом її виконання і одним із багатьох факторів, які враховуються Державною екзаменаційною комісією при оцінюванні під час захисту. Перш за все звертається увага на змістовну сторону викладу матеріалу (логічність і послідовність, повноту й репрезентативність, тобто, широту використання наукових джерел, загальну грамотність та відповідність стандартам і прийнятим правилам), на текст роботи, список літератури й додатки, а також на зовнішнє оформлення роботи.

Діючі нормативні документи встановлюють загальні принципи щодо оформлення таких робіт.

Курсову, кваліфікаційну роботу рекомендується виконувати спочатку в чорновому варіанті (перший варіант). Це дозволяє вносити до тексту необхідні зміни й доповнення як з ініціативи самого автора, так і в зв'язку із зауваженнями керівника.

Перший варіант курсової, кваліфікаційної роботи може не претендувати на бездоганне зовнішнє оформлення, проте і при його написанні необхідно виконувати загальні вимоги, які полегшать наступне кінцеве оформлення.

До таких вимог, головним чином, відносять: написання першого варіанту курсової, кваліфікаційної роботи на окремих аркушах паперу, з однієї сторони, з полями (приблизно шириною 3-4 см), чорнилом, чітко й розбірливо.

Недотримання такої вимоги ускладнює можливість внесення автором необхідних доповнень до тексту, які можуть виконуватись на полях або на зворотній стороні аркуша. Тут також можуть бути зроблені зауваження або пропозиції керівником роботи. Писати перший варіант пропонується відповідно до плану, не відкладаючи оформлення чорнового варіанту на останні дні встановленого терміну її здачі. При цьому слід кожен розділ роботи виконувати повністю, прагнути до його завершеності, формулюючи висновки й роблячи наступний перехід до нового розділу. Можливий і інший спосіб підготовки

першого варіанту кваліфікаційної роботи, при якому автор розпочинає оформлення лише тоді, коли буде зібраний практично увесь необхідний матеріал.

Оскільки курсова, кваліфікаційна робота, як правило, значна за обсягом, то практикується розподіл усього матеріалу на змістовні частини, які відокремлюються заголовками. Найбільш поширеним є поділ роботи на розділи та підрозділи (параграфи).

До формулювань заголовків (назв) розділів і параграфів курсової, кваліфікаційної робіт висуваються такі основні вимоги: стислість, чіткість і синтаксична різноманітність у побудові речень, з перевагою простих поширених, послідовне та точне відображення внутрішньої логіки змісту роботи.

У курсовій роботі виділяють такі структурні елементи:

Титульний аркуш

Зміст роботи

Перелік умовних позначень (за необхідності)

Вступ

Основний зміст роботи, який має два або три розділи

Висновки або заключна частина

Список використаних джерел

Додатки (за необхідності)

У кваліфікаційній роботі виділяють такі структурні елементи:

Титульний аркуш

Завдання для виконання роботи

Реферат

Summary (резюме)

Зміст роботи

Перелік умовних позначень (за необхідності)

Вступ

Основний зміст роботи, який має два або три розділи

Висновки або заключна частина

Список використаних джерел

Додатки (за необхідності)

На *титульному аркуші* вказується: міністерство, назва закладу вищої освіти, кафедра, де виконувалась курсова, кваліфікаційна робота, повна назва теми роботи, шифр групи, шифр та назва спеціальності, прізвище ім'я, по-батькові студента, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали наукового керівника, науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали рецензента роботи (для кваліфікаційної роботи), рік і місце виконання роботи (див. додаток Б, В).

Титульний аркуш та завдання на кваліфікаційну роботу видаються студенту кафедрою, на якій виконується дослідження.

Завдання на кваліфікаційну роботу оформлюється за зразком письмово власноруч (див. Додаток Г, Д).

Реферат – це презентація всього наукового дослідження, він включає дані про загальну кількість сторінок роботи, ілюстрації (таблиці, схеми, діаграми, графіки тощо), кількість використаних джерел у списку літератури; об'єкт, предмет дослідження, мету, методи, теоретичне та практичне значення та галузь використання роботи; ключові слова – професійна термінологія, що вживається у дослідженні. Перелік ключових слів складає від 5 до 15 слів або словосполучень у називному відмінку, записаних великими літерами з абзацу (див. Додаток Е).

Summary (резюме) – це стислий виклад змісту кваліфікаційної роботи. Резюме пишеться англійською мовою, якщо кваліфікаційна робота виконана українською мовою, чи українською, якщо дослідження написано іноземною мовою. У резюме потрібно обов'язково включити прізвище та ініціали автора, назву роботи, в його змісті зазначити мету, завдання, об'єкт, предмет

дослідження, стислий виклад питань, що розроблялись, основні результати та висновки виконаної роботи. Останній абзац має вміщувати ключові слова.

Обсяг резюме не менше 1800 друкованих знаків. Приклад резюме подано у додатку Ж.

Зміст розташовують безпосередньо після реферату, починаючи з нової сторінки. До змісту включають: перелік умовних позначень (за необхідності); вступ; послідовно перелічені назви всіх розділів, підрозділів; висновки; рекомендації (за необхідності); список використаних джерел; додатки й вказують номери сторінок початку структурних елементів роботи (див. Додаток И).

За необхідності всі прийняті в тексті роботи малопоширені умовні позначення, скорочення й терміни пояснюють у **переліку умовних позначень**, який вміщують безпосередньо після змісту, починаючи з нової сторінки. Незалежно від цього за першої появи цих елементів у тексті роботи наводять їх розшифровку. Перелік повинен розташовуватись стовпцем. Ліворуч в алфавітному порядку наводять умовні позначення, скорочення й терміни, праворуч – їх детальну розшифровку.

До **основного змісту** курсової, кваліфікаційної роботи, крім текстової частини, входить різноманітний графічний та ілюстративний матеріал, який готується й оформлюється одночасно зі складанням чернетки. Щоб не перевантажувати надмірно описову частину, рекомендується частину такого матеріалу виносити в додатки.

Таблиці, малюнки, схеми, графіки, креслення, фотографії та інші ілюстративні матеріали як в тексті роботи, так і в додатках повинні виконуватися на стандартних аркушах (А3; А4) або наклеюватись на стандартні білі аркуші. Формули слід вписувати від руки старанно й розбірливо.

Висновки і практичні рекомендації мають бути всебічно обґрунтовані в тексті роботи (в розділах чи заключній частині). Вони повинні коротко, але ґрунтовно резюмувати проведене дослідження. Основна вимога до заключної частини – не повторювати зміст вступу, основної частини роботи і висновків,

зроблених у розділах.

У **додатках** вміщують матеріал, який є необхідним для повноти роботи, але включення його до основної частини може змінити впорядковане й логічне уявлення про роботу через його великий обсяг, специфіку викладання або форму подання. У додатки можуть бути включені додаткові ілюстрації, таблиці, оригінали фотографій, опис програм, розроблених у процесі виконання роботи та ін.

Знаки §, №, % і т.ін. використовуються лише при цифрових або літерних позначеннях; у всіх інших випадках слід писати слова: параграф, номер, відсоток. Нумерація формул і посилання на них робиться так само, як на рисунки і таблиці.

Як було зазначено, високі вимоги ставляться не тільки до змісту і результатів курсової, кваліфікаційної роботи, а й до її зовнішнього оформлення.

Під час підготовки чернетки слід звернути увагу на обробку кожного речення, на вибір необхідних формулювань, які б найбільш просто і чітко, коротко й доступно виражали зміст викладених питань. Не варто вживати тільки складні синтаксичні конструкції, а також надмірно короткі, лаконічні фрази, слабко пов'язані між собою логічно, з наявним подвійним тлумаченням і та ін.

У курсовій, кваліфікаційній роботі не рекомендується вживати слова і вирази-штампи типу «на всі сто відсотків», «на даний момент» і т.ін.; слід уникати частих повторень слів чи словосполучень. Разом з тим необхідно прагнути дотримуватись прийнятої термінології, позначень, умовних скорочень і символів. У тексті допускаються загальноприйняті скорочення (с. – сторінка, ст. – стаття, і т.ін. – і таке інше, і т.д. – і так далі, та ін. – та інші).

У курсовій, кваліфікаційній роботі не рекомендується вести виклад від першої особи однини: «Я спостерігав», «Я вважаю», «Мені здається», «На мою думку» і та. ін. Допускаються звороти зі збереженням першої особи множини: «Ми отримуємо», «Ми спостерігаємо», «Ми маємо» тощо або в яких виключається займенник «ми», тобто вживаються означено-особові речення:

«спостерігаємо», «встановлюємо», «маємо на увазі» та ін.

В окремих випадках можна використовувати вирази «на наш погляд», «на нашу думку», або «на думку автора кваліфікаційної роботи», або «вивчення передового педагогічного досвіду свідчить про те, що...», або «на основі зробленого аналізу можна стверджувати...», або «проведені дослідження підтвердили...» чи «...дають підстави вважати, робити висновки...» та ін.

При згадуванні в тексті прізвищ (вчених-дослідників, науковців) їх ініціали, як правило, ставляться перед прізвищем (К. Ушинський, а не Ушинський К., як це прийнято в списках літератури) і вживають лише ініціал імені (І. Зверєва, а не І. Д. Зверєва). При перерахуванні декількох авторів в одному реченні їх прізвища розташовують в алфавітному порядку. В тексті роботи не допускається написання ініціалу імені та прізвища в різних рядках. Задля запобігання автоматичного написання/перенесення ініціалу імені в одному рядку, а прізвища – у наступному, радимо використовувати нерозривний пробіл (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл).

Виконану в чорновому варіанті курсову, кваліфікаційну роботу студент дає на перегляд керівникові. З урахуванням зроблених ним зауважень автор вносить до неї необхідні зміни та доповнення.

Після остаточного погодження з керівником чернетки, можна оформляти кінцевий варіант.

4.2. Правила оформлення курсової, кваліфікаційної роботи

Оптимальний обсяг роботи без додатків і списку літератури повинен бути:

- курсової роботи – 30-40 сторінок;
- кваліфікаційної роботи магістра – 80-100 сторінок.

Робота виконується в одному примірнику.

Увага! До загального обсягу роботи не входять додатки, список

використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів кваліфікаційної роботи підлягають нумерації на загальних засадах.

Роботу оформлюють на аркушах формату А4 (210x297мм). За необхідності допускається використання аркушів формату А3 (297x420мм).

Роботу виконують машинним (за допомогою комп'ютерної техніки) способом на одному боці аркуша білого паперу.

За машинного (комп'ютерного) способу роботу виконують із розрахунку не більше 40 рядків на сторінці за умови рівномірного її заповнення та висотою літер і цифр не менш ніж 1,8 мм (текстовий редактор – WORD; гарнітура шрифту – Times New Roman, розмір шрифту – 14, інтервал – 1,5). Абзацний відступ повинен бути однаковим впродовж усього тексту і дорівнювати п'яти знакам (1,27 см).

Сторінки роботи повинні мати поля: ліве – 30 мм, праве – 10 мм, нижнє, верхнє – 20 мм.

Під час оформлення тексту роботи необхідно дотримуватись рівномірної щільності, контрастності й чіткості тексту. Текст набирається без ущільнення та переносів, на всю ширину сторінки. Слід прибрати функцію «заборона висячих рядків» (Меню ⇒ Абзац ⇒ Положення на сторінці ⇒ Заборона висячих рядків ⇒ зняти позначку ✓).

У тексті необхідно використовувати лапки лише такого зразка « », апостроф такого ('), а також розрізняти символи дефісу (-) та тире (–). Використовуючи знаки §, №, %, слід застосовувати нерозривний пробіл між цими знаками та цифрами (сполучення клавіш Ctrl+Shift+пробіл).

Помилки, описки та графічні неточності допускається виправляти підчищенням або зафарбовуванням білою фарбою й нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого зображення машинописним способом або від руки. Виправлення повинно бути такого ж кольору і щільності, як і основний текст.

Текст основної частини кваліфікаційної роботи поділяють на розділи,

підрозділи, пункти та підпункти. Заголовки структурних частин кваліфікаційної роботи «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до тексту.

 Увага! Кожну структурну частину кваліфікаційної роботи треба починати з нової сторінки.

Структурні елементи «ЗАВДАННЯ», «РЕФЕРАТ», «SUMMARY», «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ», «ВСТУП», «ВИСНОВКИ», «РЕКОМЕНДАЦІЇ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ» не нумерують, а їх назви є заголовками структурних елементів.

Розділи і підрозділи повинні мати заголовки. Заголовки розділів слід розташовувати симетрично середини сторінки без абзацного відступу і друкувати великими літерами без крапок в кінці, не підкреслюючи.

Заголовки підрозділів слід починати з абзацного відступу і друкувати маленькими літерами, крім першої великої, не підкреслюючи, без крапки в кінці (див. додаток К).

За машинного способу виконання дозволяється заголовки структурних елементів, розділів, підрозділів виконувати **напівжирним** шрифтом.

Якщо заголовок складається із двох і більше речень, їх розділяють крапкою. Перенесення слів у заголовку розділу, підрозділу не допускається.

Відстань між заголовком розділу і подальшим текстом чи заголовком підрозділу має бути два рядки.

Відстань між заголовком підрозділу і попереднім текстом – два рядки, між заголовком підрозділу і подальшим текстом – один рядок.

Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу в нижній частині сторінки, якщо після неї розміщено тільки один рядок тексту.

Нумерація сторінок. Сторінки слід нумерувати арабськими цифрами без знаку №, додержуючись наскрізної нумерації впродовж усього тексту. Номер сторінки проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці.

Титульний аркуш, завдання на кваліфікаційну роботу (при двосторонньому типографському бланку завдання враховують як дві сторінки), реферат, summary і зміст роботи включають до загальної нумерації сторінок, але номери сторінок на них не проставляють. Зверніть увагу, що при нумерації сторінок використовують гарнітуру шрифту Times New Roman, розмір шрифту 12, без міжрядкового відступу в межах колонтитулу. Номер сторінок починають проставляти зі «ВСТУПУ».

Нумерація розділів, підрозділів. Розділи нумерують арабськими цифрами без знаку №. Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ» (напр., РОЗДІЛ 1), після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу, наприклад:

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ЛЮДЯМ ІЗ ПСИХІЧНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Підрозділи (параграфи) нумеруються арабськими цифрами. Підрозділи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, відокремлених крапкою. Після номера підрозділу ставлять крапку, наприклад:

1.1. Становлення і розвиток соціальної роботи в Україні

 Приклад оформлення основної частини кваліфікаційної роботи див. у додатку К.

Ілюстрації. Ілюстрації (рисунок, графіки, схеми, діаграми, фотознімки) мають бути чорно-білими. Їх слід розміщувати у роботі безпосередньо після тексту, де вони згадуються вперше або на наступній сторінці. На всі ілюстрації мають бути посилання в роботі, наприклад: (рис. 2.3).

Ілюстрації можуть мати назву, яку розміщують під ілюстрацією. За необхідності під ілюстрацією розміщують пояснювальні дані (підрисунковий текст).

Ілюстрація позначається словом «Рисунок», яке разом із назвою ілюстрації розміщують після пояснювальних даних (див. додаток Л).

Ілюстрації слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком ілюстрацій, наведених у додатках.

Номер ілюстрації складається з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, відокремлених крапкою, наприклад, «Рисунок 1.3. – Діаграма з результатами дослідження» – третій рисунок першого розділу (або див. додаток К).

Якщо ілюстрація не вміщується на одній сторінці, можна переносити її на інші сторінки, вміщуючи назву ілюстрації на першій сторінці, пояснювальні дані – на кожній сторінці і під ними позначають: Рисунок ____, аркуш ____

Таблиці. Цифровий матеріал, як правило, оформляють у вигляді таблиць відповідно до зразка.

Таблицю слід розташовувати безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше або на наступній сторінці таким чином, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку роботи або з поворотом за годинниковою стрілкою. На всі таблиці мають бути посилання в роботі, яке слід писати в дужках, наприклад: (табл. 2.1).

Таблиця

		Назва таблиці					
Головка						Заголовки граф	
						Підзаголовки граф	
Рядки							
		Боковик		Графи (колонки)			
		(заголовки рядків)					

Таблиці слід нумерувати арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу, за винятком таблиць, що наводяться у додатках. Номер таблиці складається з номера розділу і порядкового номера таблиці, відокремлених крапкою, наприклад, таблиця 3.1. – перша таблиця третього розділу (див. додаток М).

Кожна таблиця повинна мати назву, яку друкують малими літерами (крім першої великої), не підкреслюючи, без крапки в кінці і вміщують над таблицею симетрично середині тексту. Назва має бути стислою і відбивати зміст таблиці.

Заголовкова частина кожної таблиці складається з назв граф (колонок), які визначають їх зміст. Заголовки (назви) граф повинні бути короткими.

Якщо рядки таблиці або графи виходять за межі формату сторінки, таблицю поділяють на частини, розміщуючи одну частину під іншою, або поруч, або слід перенести таблицю на іншу сторінку, повторюючи в кожній частині таблиці її головку і боковик.

При поділі таблиці на частини допускається її головку або боковик замінити відповідно номерами граф чи рядків, нумеруючи їх арабськими цифрами у першій частині таблиці.

Слово «Таблиця» вказують один раз у правому верхньому куті над першою частиною таблиці, над іншими частинами у лівому верхньому куті без абзацного відступу пишуть: «Продовження таблиці ____» із зазначенням номера таблиці.

Заголовки граф таблиці починають з великої літери, а підзаголовки – з малої, якщо вони складають одне речення з заголовком. Підзаголовки, які мають самостійне значення, пишуть з великої літери. В кінці заголовків і підзаголовків таблиць крапки не ставлять. Заголовки і підзаголовки граф вказують в однині.

Записи цифр у таблицях проводяться з дотриманням таких правил:

- у кожній із граф класи чисел повинні знаходитися один під одним;
- частини цілого повинні виражатись у десяткових дробах;
- в одній і тій же графі всі числові величини повинні мати однакову

кількість десяткових знаків;

- при відсутності значущих цифр ставляться нулі, наприклад: «5,74», «3,70»; заміна повторюваних цифр або знаків лапками або іншими символами не допускається; якщо в таблиці відсутні цифрові чи інші дані, то в графі ставиться прочерк.

Переліки, за потреби, можуть бути наведені всередині пунктів або підпунктів. Перед переліками ставлять двокрапку. Перед кожною позицією переліку слід ставити малу літеру української абетки з дужкою, або арабську цифру з крапкою, або арабську цифру з дужкою, або, не нумеруючи – дефіс (перший рівень деталізації). Для подальшої деталізації переліку слід використовувати арабські цифри з дужкою, або, не нумеруючи – дефіс (другий рівень деталізації). Переліки першого рівня деталізації друкують з абзацного відступу, другого рівня – з відступом (п'ять знаків) відносно місця розташування переліків першого рівня, наприклад:

1) текст;

2) текст:

- текст;

- текст;

3) текст.

Загальні правила цитування та посилання на використані джерела.

При написанні курсової, кваліфікаційної роботи студент повинен давати посилання на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в роботі, або на ідеях і висновках яких розробляються проблеми, завдання, питання, вивченню яких присвячена робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи, перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо цього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не включено до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових

статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрації, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання в роботі.

Посилання в тексті роботи на літературні джерела слід зазначати порядковим номером за переліком посилань (списком використаних джерел), виділеним двома квадратними дужками, наприклад, «... у роботах [1-5] ...», «...у роботах [15; 32; 47]...» або цитата в тексті: «Соціальна психологія – галузь психології, що розглядає закономірності взаємодії особистості і соціуму, формування і розвиток груп [5, 25]», де перша цифра – номер джерела за переліком посилань, друга – номер сторінки джерела, на якій знаходиться цитата.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту та без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, наприкінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладі думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути максимально точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) якщо необхідно виявити ставлення автора курсової, кваліфікаційної роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих

дужках ставлять знак оклику або знак питання;

е) коли автор курсової, кваліфікаційної роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора кваліфікаційної роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень є: (курсив наш. – *М.Х.*), (підкреслено мною. – *М.Х.*), (розбивка моя. – *М.Х.*).

Оформлення списку використаних джерел. Список використаних джерел – елемент бібліографічного апарату, котрий містить бібліографічні описи використаних джерел.

Перелік джерел («СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ»), які використовуються в роботі наводять після висновків, починаючи з нової сторінки.

Джерела можна розміщувати одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті (найбільш зручний для користування), в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків (найбільш поширений), у хронологічному порядку. Порядкові номери описів у переліку є номерами посилань в тексті.

Відомості про джерела, включені до списку, необхідно давати відповідно до вимог міжнародних і Державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць.

Бібліографічний опис джерел у списку складається відповідно до чинних Державних стандартів з бібліотечної та видавничої справи:

- ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання.
- ГОСТ 7.82–2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления.
- ГОСТ Р 7.0.12–2011. СИБИД. Библиографическая запись. Сокращение слов и словосочетаний на русском языке. Общие требования и правила.
- ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис.

Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ).

- ДСТУ ГОСТ 7.1–2006. СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT).

- ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. СІБВС. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80–2000, IDT).

- ДСТУ 4331:2004. Правила описування архівних документів (ISAD (G): 1999, NEQ).

- ДСТУ 6095:2009. СІБВС. Правила скорочення заголовків і слів у заголовках публікацій (ГОСТ 7.88–2003, MOD).

- ДСТУ 7093:2009. СІБВС. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11–2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD).

 Дотримання вимог чинних стандартів є обов'язковим!

Приклади оформлення бібліографічного опису наведено у додатках К, Н.

Додатки слід оформлювати як продовження роботи на наступних сторінках, розташовуючи додатки в порядку появи посилань на них у тексті роботи, наприклад: (див. додаток А).

Додатки оформлюються як структурний розділ кваліфікаційної роботи з наступної сторінки після списку використаних джерел. Угорі симетрично середині сторінки має бути надруковано великим літерами слово ДОДАТКИ. Потім через 2 рядки малими літерами з першої великої повинно бути надруковано слово «Додаток » і велика літера, яка позначає додаток. Додаток повинен мати заголовок, надрукований через рядок після слова «Додаток » малими літерами з першої великої, не підкреслюючи, без крапки вкінці симетрично тексту сторінки. Відстань між заголовком додатку і подальшим текстом складає 1 рядок.

Кожний наступний додаток повинен починатися з нової сторінки.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки,

за винятком літер Г, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь, наприклад, «Додаток Б» і т.д.

Додатки повинні мати спільну з рештою роботи наскрізну нумерацію сторінок.

За необхідності текст додатків може поділятися на розділи, підрозділи, пункти і підпункти, які слід нумерувати в межах кожного додатку. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатку (літеру) і крапку, наприклад, А.2 – другий розділ додатку А.

Ілюстрації, таблиці, формули, що є у тексті додатку, слід нумерувати в межах кожного додатку, наприклад, рисунок Д.3 – третій рисунок додатку Д; таблиця А.2 – друга таблиця додатку А; формула (Б.1) – перша формула додатку Б.

Якщо у роботі як додаток використовується документ, що має самостійне значення і оформлюється згідно з вимогами до документу даного виду, його копію вміщують у роботі без змін в оригіналі. Перед копією документу вміщують аркуш, на якому посередині друкують слово «**ДОДАТОК**» і його назву (за наявності), праворуч у верхньому куті аркуша проставляють порядковий номер сторінки. Сторінки копії документу нумерують, продовжуючи наскрізну нумерацію сторінок роботи (не займаючи власної нумерації сторінок документа).

5. ПІДГОТОВКА ДО ЗАХИСТУ ТА ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Автор кваліфікаційної роботи повинен отримати на неї письмовий відгук наукового керівника та рецензію від провідного спеціаліста випускової чи іншої кафедри або практичного працівника, де проводився експеримент.

Відгук наукового керівника кваліфікаційної роботи пишеться (друкується) в довільній формі. У ньому відзначають: рівень підготовки студента до виконання професійних функцій; ступінь самостійності у виконанні роботи; новизну поставлених питань та оригінальність їх вирішення; вміння

використовувати літературу; ступінь оволодіння методами дослідження; повноту і якість розробки теми; логічність, послідовність, аргументованість, грамотність викладання матеріалу; відповідність вимогам Державного стандарту; можливість практичного застосування кваліфікаційної роботи або її окремих частин; і висновок про те, в якій мірі вона відповідає вимогам, що ставляться перед випускниками. Науковий керівник рекомендує роботу до захисту.

Рецензія складається (друкується) у довільній формі. Вона може висвітлювати ті ж питання, що й відгук керівника. Особлива увага в ній повинна бути звернена на: визначення актуальності проблеми для соціально-педагогічної практики; методика дослідження; врахування автором вимог нормативних документів; позитивні якості та недоліки; висновки, пропозиції та рекомендації. Рецензент пропонує державній комісії висновок про рекомендацію роботи до захисту.

Завершена кваліфікаційна робота разом з письмовим відгуком керівника і рецензента подається на кафедру.

До Державної екзаменаційної комісії до захисту кваліфікаційної роботи подаються такі **документи**:

- 1) довідка деканату факультету про виконання студентом навчального плану та оцінки з теоретичних дисциплін, практики;
- 2) кваліфікаційна робота в одному примірнику;
- 3) відгук наукового керівника;
- 4) одна рецензія на роботу.

До ДЕК подаються інші матеріали, які характеризують теоретичну та практичну цінність кваліфікаційної роботи (друковані статті з теми дослідження, тези наукових доповідей, акти впровадження результатів роботи в практику та ін.).

Після завершення роботи над рукописом студент готує доповідь на захист перед Державною екзаменаційною комісією.

Доповідь може мати довільну форму, але в ній доцільно висвітлити такі

важливі питання роботи:

- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання та гіпотеза дослідження;
- якими методами здійснювалася реалізація завдань, перевірка гіпотези дослідження;
- що вдалося встановити, виявити, довести у відповідності до завдань дослідження;
- елементи новизни у теоретичних положеннях та в практичних рекомендаціях;
- з якими труднощами довелося зіткнутися в процесі дослідження, які положення, гіпотези не знайшли підтвердження.

Доповідь не повинна перевищувати за часом 10-12 хвилин. У ній повинні міститися також відповіді на основні зауваження наукового керівника та рецензента (зразок доповіді див. додаток П). Для кращого сприймання присутніми матеріалу потрібно підготувати презентацію – електронну або на великих аркушах паперу – основні визначення понять, таблиці, діаграми, графіки, висновки.

Доповідь можна читати з написаного тексту, але краще розповідати. Це дасть можливість повніше уявити, наскільки ґрунтовно магістр опанував матеріал наукового дослідження.

Після доповіді члени ДЕК і присутні ставлять питання доповідачу. Запитання можуть бути пов'язані з темою кваліфікаційної роботи, а можуть бути значно ширші від теми роботи, оскільки захист має за мету виявити не лише знання з теми дослідження, але й рівень загальної підготовки випускника з обраної спеціальності.

Після відповіді на всі питання голова ДЕК читає відгук про роботу, а рецензент, призначений кафедрою з числа співробітників кафедри або з іншої установи, – рецензію (секретар кафедри за кілька днів до захисту знайомить магістра з відгуком наукового керівника та рецензією). Після цих офіційних виступів можуть бути ще виступи присутніх.

На всі зауваження у відгуках та рецензіях, а також у виступах під час захисту роботи магістр зобов'язаний дати вичерпні відповіді. Коли рецензент або хтось із присутніх незадоволений відповіддю, він повинен про це сказати, а останній вдруге має пояснити це питання більш ґрунтовно.

Хід захисту фіксується в протоколі ДЕК. Оцінка за 100-бальною шкалою виставляється на закритому засіданні ДЕК і оголошується її головою після захисту для всіх магістрів на відкритому засіданні. Критерії оцінки кваліфікаційної роботи подано у додатку Р.

Захист курсової роботи відбувається публічно перед студентською групою.

ГЛОСАРІЙ

Гіпотеза дослідження. Шлях досягнення кінцевого результату складається з гіпотетичної (передбачуваної, здогадної) вказівки на очікування конкретної користі, віднесеної до основного предмета дослідження. Гіпотеза є одним із методів розвитку наукового знання і вважається головним методологічним стержнем будь-якого дослідження. Вона має формуватися як таке припущення, при якому на основі ряду факторів можна зробити висновок про існування об'єкта, про зв'язок між явищами або про причини явища, причому цей висновок не можна вважати повністю доведеним.

Завдання теоретичні спрямовані на вивчення і виявлення причин, зв'язків, залежностей, які дозволяють встановити поведінку об'єкта, визначити і вивчити його структуру, характеристику на основі розроблених у науці принципів і методів пізнання. **Емпіричні завдання** вирішуються за допомогою спостереження, експерименту, вимірювання, описування.

Експеримент як апробація знання досліджуваних явищ в контрольованих або штучно створених умовах є найважливішою складовою наукових досліджень. Термін «експеримент» означає науково поставлений дослід, спостереження досліджуваного явища у певних умовах, що дозволяють багаторазово відтворювати його при повторенні цих умов. Експеримент – важливий елемент наукової практики вважається основою теоретичного знання, критерієм його дійсності. В методологічному відношенні експеримент передбачає перехід дослідника від пасивного до активного способу діяльності.

Мета наукового дослідження – всебічне, об'єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їх характеристик, зв'язків на підставі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів, упровадження їх у виробництво для

підвищення його ефективності.

Наукова інформація – це логічна інформація, яка отримується в процесі пізнання, адекватно відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в суспільно-історичній практиці.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення за допомогою наукових методів, явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень. Воно характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю і точністю.

Об'єкт наукового дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію, на яке спрямована пізнавальна діяльність дослідника.

Предмет дослідження є досліджувані з певною метою властивості, характерні для наукового пізнання, це визначення певного «ракурсу» дослідження як припущення про найсуттєвіші для вивчення обраної проблеми характеристики об'єкта. Під предметом дослідження розуміється те, що знаходиться в межах об'єкта і завжди співпадає з темою.

Проблема дослідження характеризує проблемну ситуацію, яка відображає суперечність між типовим станом об'єкта дослідження в реальній педагогічній практиці і вимогами суспільства до його більш ефективного функціонування.

Тема – це наукове завдання, яке охоплює певну галузь наукового дослідження. Вона базується на численних наукових питаннях. Під **науковими питаннями** розуміють дрібніші наукові завдання, які належать до конкретної галузі наукового дослідження. Дослідження з окремих тем можуть бути індивідуальними або проводитись групою наукових працівників протягом одного або ряду років. У кожній темі виділяються наукові питання, які вирішуються одним або кількома

дослідниками.

Метод (від грецького шлях до чого-небудь) – в найбільш загальному випадку означає засіб досягнення мети, спосіб дослідження явища, який визначає планомірний підхід до їх наукового пізнання та встановлення істини.

Науковий метод – це спосіб пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку та розвитку, спосіб досягнення поставленої мети і завдань дослідження і відповідає на запитання: «Як пізнавати?».

Загальні методи пізнання. Виходячи з того, що кожне наукове дослідження може відбуватись на двох рівнях: емпіричному (коли здійснюється процес накопичення фактів) і теоретичному (на якому здійснюється узагальнення знань), загальні методи пізнання умовно ділять на три групи:

- методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи);
- методи, що можуть бути застосовані на емпіричному і теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання);
- методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертних оцінок, лабораторний експеримент).

Діалектичний метод – фундаментальний, узагальнений. Метод пізнання дійсності. Об'єктивну основу його утворюють найбільш узагальнені закони розвитку матеріального світу. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності.

Історичний і логічний методи дослідження, які дозволяють мислено відтворити досліджуваний об'єкт у всій його об'єктивній конкретності, уявити і зрозуміти його в розвитку. За допомогою

логічного методу дослідник на основі опрацювання, критичного аналізу і формулювання своїх пропозицій розвиває існуючі теоретичні уявлення або висуває нові теоретичні припущення. Історичний метод надає можливість для всебічного дослідження явищ і подій у хронологічній послідовності, щоб розкрити їх внутрішні зв'язки та закономірності розвитку.

Абстрагування – це уявне відвернення від неістотних, другорядних ознак предметів і явищ, зв'язків і відношень між ними та виділення декількох сторін, які цікавлять дослідника. Процес абстрагування проходить два етапи:

- 1) виділення важливого в явищах і встановлення незалежності або дещо слабкої залежності досліджуваних явищ від певних факторів (якщо об'єкт А не залежить безпосередньо від фактору Б, то можна відволікатися від останнього як несуттєвого).
- 2) полягає у тому, що один об'єкт замінюється іншим, простішим, котрий виступає «моделлю» першого.

Аналіз і синтез. Аналіз – це метод пізнання, який дає змогу поділити предмет на частини з метою його детального вивчення. Синтез, навпаки, є наслідком з'єднання окремих частин чи рис предмета в єдине ціле. Аналіз та синтез взаємопов'язані, вони являють собою єдність протилежностей. Залежно від рівня пізнання об'єкта та глибини проникнення в його сутність застосовуються аналіз і синтез різного роду.

Індукція і дедукція. Індукція являє собою умовивід від часткового до загального, від окремих фактів до узагальнень, коли на основі знань про частини предметів класу робиться висновок про клас в цілому. Як *метод дослідження індукція* – це процес дослідного вивчення явищ, під час якого здійснюється перехід від окремих фактів до загальних положень. *Дедукція* – це такий умовивід, у якому висновок про деякий елемент множини робиться на основі знання про загальні властивості

всієї множини. Змістом дедукції як методу пізнання є застосування загальних наукових положень при дослідженні конкретних явищ.

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження. Суть моделювання полягає в заміщенні досліджуваного об'єкта іншим, спеціально для цього створеним. Під моделлю розуміють уявну або матеріально реалізовану систему, котра, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замістити його так, що вона сама стає джерелом інформації про об'єкт пізнання. Моделі можуть бути фізичні, математичні, природні, достатньо адекватні досліджуваному явищу, процесу.

До методів емпіричного дослідження відносять:

- методи накопичення первинної інформації про стан досліджуваного явища (спостереження, порівняння, вимірювання, опитування, експертних оцінок, експеримент);
- методи статистичного аналізу, що мають цільове призначення – обробку отриманих даних, встановлення залежності кількісних та якісних показників аналізу, інтерпретацію їхнього змісту (кореляційний, факторний аналіз, метод імплікаційних шкал та інші).

Спостереження – це систематичне цілеспрямоване, спеціально організоване сприймання предметів і явищ об'єктивної дійсності, які виступають об'єктами дослідження. Як метод наукового пізнання спостереження дає можливість одержувати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

При організації спостережень важливе значення має чітке виділення об'єкта, який вивчається, постановка мети, визначення системи спостереження, способів фіксацій його результатів. В якості об'єктів спостереження можуть виступати різні процеси: соціальні,

педагогічні, фізичні, технології); та ін. Мета спостереження полягає в переважному зосередженні уваги дослідника на окремих сторонах процесу або діяльності, які вивчаються, наприклад, методиці роботи вчителя, рівні активності учнів у пізнавальній діяльності і т.п. План спостереження забезпечує його систему, допомагає виділити послідовність дій спостерігача, визначити їх тривалість та періодичність.

Метод опитування в усній формі (бесіди та інтерв'ю), а також у вигляді письмового або анкетного опитування. Застосування бесід та інтерв'ю вимагає від дослідника чітко поставленої мети, продуманих основних і допоміжних запитань, створення сприятливого морально-психологічного клімату та довіри, вміння спостерігати за ходом бесіди або інтерв'ю і спрямовувати їх у необхідному напрямку, вести записи отриманої інформації.

Особливості анкетного опитування: можливість охопити велику кількість опитуваних осіб; суворий відбір запитань, однакових для всіх анкетованих; навіть можливість стандартних відповідей; анкетування можуть проводити й інші особи. Цей метод дає можливість широко застосовувати математичні методи обробки результатів анкетного опитування. Анкетування можна успішно використати для отримання інформації про типовість різноманітних явищ у процесі навчання і виховання школярів, причому до використання анкетування з цією метою встановлені вимоги, а саме:

- підбір запитань, які найбільш конкретно характеризували б явище, що вивчається, і давали надійну інформацію;
- використання як прямих, так і непрямих запитань (наприклад, «Чи подобається Вам професія вчителя?», «Чи згодні Ви з тим, що професія вчителя найкраща?»). Відповідь на друге запитання дає непрямий вияв ставлення до професії, оскільки вона показує згоду, незгоду або ступінь згоди;

- виключення підказування у формулюванні запитань;
- попередження двоякого розуміння значення запитань та ін.

Метод опитування використовується з метою відбору первинного матеріалу і потребує перевірки та підтвердження іншими методами.

Методи тестування. За допомогою тестів порівнюють знання окремих учнів і класів. Найчастіше результати виконання тесту порівнюються з кількістю виконаних завдань за відведений час. Тому особливе значення має забезпечення однакової складності завдань, включених у тест. Для цього варто проводити попередні неодноразові випробування тесту в спеціальних групах і вносити після обробки зміни.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження. В результаті порівняння дослідник робить певні узагальнення або умовивід за аналогією.

Метод порівняння буде ефективним, якщо при його застосуванні виконуються такі вимоги:

- порівнюватись можуть тільки такі явища, між якими може існувати певна об'єктивна спільність;
- порівняння повинно здійснюватися за найважливішими, найсуттєвішими (у плані конкретного завдання) ознаками.

Узагальнення – логічний процес переходу від одиничного до загального чи від менш загального до більш загального знання, а також продукт розумової діяльності, форма відображення загальних ознак і якостей об'єктивних явищ.

Умовивід за аналогією – спосіб узагальнення, при якому об'єкти чи явища можуть порівнюватися безпосередньо або опосередковано через їх порівняння з будь-яким іншим об'єктом (еталоном).

Порівняння ж об'єктів з еталоном надає можливість отримати

кількісні характеристики. Такі порівняння називають *вимірюванням*.

Вимірювання – це процедура визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру. Цінність цієї процедури полягає в тому, що вона дає точні, кількісно визначені відомості про об'єкт. При вимірюванні необхідні такі основні елементи: об'єкт вимірювання, еталони, вимірювальні прилади, методи вимірювання. Цей метод широко використовується в педагогіці, методиці, психології (якість знань підготовки спеціалістів, успішність тощо).

Метод експертних оцінок використовується для отримання змінних емпіричних даних. Проводиться опитування спеціальною групою; експертів (5-7 осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. Експерти добираються за ознакою їх формального професійного статусу – посади, наукового ступеня, стажу роботи тощо.

Методи статистичного аналізу – кореляційний та факторний аналіз, метод імплікаційних шкал.

Кореляційний аналіз – це процедура для вивчення співвідношення між незалежними змінними. Зв'язок між цими величинами виявляється у взаємній погодженості спостережуваних змін. Обчислюється коефіцієнт кореляції. Чим вищим є коефіцієнт кореляції між двома змінними, тим точніше можна прогнозувати значення однієї з них за значенням інших.

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками. На основі парних кореляцій, отриманих у результаті кореляційного аналізу, одержують набір нових, укрупнених ознак – факторів. У результаті послідовної процедури отримують фактори другого, третього та інших рівнів. Факторний аналіз дає змогу подати отримані результати в узагальненому вигляді.

Метод імплікаційних шкал – це наочна форма виміру та оцінки отриманих

даних, які градуюються за кількістю або інтенсивністю ознак. Шкали класифікуються за типами або рівнем виміру. Прості шкали дають однозначну оцінку тієї чи іншої ознаки. Серію шкал (так звану батарею) можна перетворити в єдину шкалу значень окремих ознак.

Ця процедура називається *шкалюванням*.

Педагогічний експеримент – являє собою комплексний метод дослідження, і поєднує методи спостереження, усного й письмового опитування, вивчення та узагальнення передового педагогічного досвіду та ін. Ці складові педагогічного експерименту на переломному етапі дослідження дозволяють виявити початковий стан проблеми, а потім об'єктивно і доказово перевірити правильність гіпотез. Педагогічний експеримент поділяють на констатувальний, формулювальний і контрольний етапи.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковальчук В. В., Моїсеєв Л. М. Основи наукових досліджень. Київ : Професіонал, 2004. 208 с.
2. Корягін М. В., Чік М. Ю. Основи наукових досліджень. Київ : Алерта, 2014. 622 с.
3. Кушнір В., Кушнір Г., Рожкова Н. Пошуки науково-практичних підходів у дослідженні феномену дитячої обдарованості. *Рідна школа*. 2009. № 4. С. 66-69.
4. Кушнір В. А., Кушнір Г. А. Методологічні основи педагогічних досліджень : [методологічні засади кваліфікаційного дослідження, його компоненти, структура, гіпотеза, експериментальна складова]. *Шлях освіти*. 2011. № 3. С. 9–13.
5. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основи науково-педагогічних досліджень. Київ : ДАКККіМ, 2010. 219 с.
6. Луценко Г. Наукова підготовка фахівця : науково-дослідна робота студентів. *Вісник Черкас. нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького*. 2011. № 48. С. 9-12.
7. Основи методології та організації наукових досліджень / А. Є. Конверський, В. І. Лубський, Т. Г. Горбаченко та ін. URL : <http://culonline.com.ua/Books/Osnovi%20metodol%20i%20organiz%20naukovih%20doslidgen-Konvtrskiy.pdf#toolbar=0>
8. Пехота О. М., Єрмакова І. П. Основи педагогічних досліджень. Київ : Знання, 2013. 288 с.
9. Пилипчук М. І., Григор'єв А. С. Основи наукових досліджень. Київ : Знання, 2007. 270 с.
10. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів. Київ : Україна, 1998. 343 с.
11. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 14.03.2018).

12. Рудницька О. П., Болгарська А. Г., Свістельникова Т. Ю. Основи педагогічних досліджень. Київ : Експрес-об'ява, 1998. 145 с.
13. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень. Київ : РННЦ «ДІНІТ», 2000. 260 с.
14. Стадніченко О. Основи наукових досліджень та інформаційна культура студентів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. заклад. рек. МОН України. URL : http://ebooks.znu.edu.ua/files/metodychky/2010/10/osn_nauk_dosl_ta_inf_kultura.pdf
15. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2003. 240 с.
16. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Київ : Знання-прес, 2002. 295 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Зразок оформлення заяви на затвердження теми кваліфікаційної роботи

Завідувачу кафедри
соціальної педагогіки
факультету СПП
Заверико Н.В
студентки гр. 8.2317-сп
Фірсової
Світлани Володимирівни

ЗАЯВА

Прошу затвердити тему кваліфікаційної роботи у такому формулюванні:
«Соціально-педагогічна профілактика вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень» та призначити науковим керівником кандидата педагогічних наук, доцента Мацкевіч Ю.Р.

Дата

Підпис

Додаток Б

Зразок титульної сторінки курсової роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

КУРСОВА РОБОТА

на тему: **«ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ»**

Виконала: студентка 3 курсу,
групи 2314-сп
спеціальності: 231 – соціальна
робота: соціальна педагогіка

Шевченко Наталія Юріївна
Керівник: кандидат педагогічних
наук, доцент Мацкевіч Ю.Р.

Запоріжжя – 2018 рік

Додаток В

Зразок титульної сторінки кваліфікаційної роботи

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ВАНДАЛІЗМУ
УЧНІВ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ, СХИЛЬНИХ ДО
ПРАВОВОПОРУШЕНЬ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8. 2314-сп
спеціальності: 231 – соціальна
робота: соціальна педагогіка

Фірсова Світлана Володимирівна
Керівник: кандидат педагогічних
наук, доцент Мацкевіч Ю.Р.

Рецензент: _____

Запоріжжя – 2018 рік

Додаток Г

Форма завдання на кваліфікаційну роботу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет _____

Кафедра _____

Рівень вищої освіти _____

Спеціальність _____

(шифр і назва)

Освітня програма _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи _____

керівник роботи _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « ____ » _____ 20__ року № _____

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Додаток Д

Зразок завдання на кваліфікаційну роботу

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Запорізький національний університет

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра соціальної педагогіки

Рівень вищої освіти магістерський

Спеціальність 231 – соціальна робота

(шифр і назва)

Освітня програма: соціальна педагогіка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

«___» _____ 20__ року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Фірсовій Світлані Володимирівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

- 1. Тема роботи** Соціально-педагогічна профілактика вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень
затверджена наказом ЗНУ від «10» квітня 2017 р. № 314-с
- 2. Строк подання студентом роботи** 25 грудня 2017 р.
- 3. Вихідні дані до роботи** матеріали соціально-педагогічної практики, курсової роботи з соціальної педагогіки
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що їй належить розробити)** визначити сутність та особливості вандалізму як соціального явища; проаналізувати особливості вітчизняного та зарубіжного досвіду профілактики вандалізму; визначити зміст та технологію профілактики вандалізму; розробити рекомендації щодо використання програми соціально-педагогічної профілактики вандалізму серед учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень.
- 5. Перелік графічного матеріалу (із точним зазначенням обов'язкових креслень)** таблиця «Система профілактики протиправної поведінки у навчальному закладі»; діаграми з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Мацкевіч Ю.Р.		
Розділ 1	Мацкевіч Ю.Р.		
Розділ 2	Мацкевіч Ю.Р.		
Висновки	Мацкевіч Ю.Р.		
Додатки	Мацкевіч Ю.Р.		

7. Дата видачі завдання 15.10.2017 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень-листопад	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад-грудень	виконано
8	Захист	січень	

Студент

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Додаток Е

Зразок оформлення реферату кваліфікаційної роботи

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 92 с., 3 таблиці, 1 рисунок, 98 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження: профілактика протиправної поведінки підлітків.

Предмет дослідження: профілактика вандалізму учнів старшого підліткового віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень.

Методи дослідження: теоретичний аналіз джерел, проектування, спостереження, інтерв'ювання, опитування, вивчення особових справ, анкетування.

Теоретичне значення роботи полягає у комплексному підході до профілактики вандалістичної поведінки підлітків, що включає не лише інформування про наслідки такої поведінки, а й передбачає формування навичок соціальної компетенції.

Практичне значення роботи полягає у розробці соціально-педагогічної програми з формування правосвідомої поведінки підлітків.

Галузь використання: загальноосвітні школи, навчально-виховні та лікувально-виховні заклади для неповнолітніх правопорушників, служба у справах неповнолітніх, кримінальна міліція у справах неповнолітніх, школи ресоціалізації, виховно-трудова колонія.

ПРОТИПРАВНА ПОВЕДІНКА, ВАНДАЛІЗМ, ВАНДАЛ, УЧНІ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ, НЕПОВНОЛІТНІ ПРАВОПОРУШНИКИ, ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Додаток Ж

SUMMARY

Feersova S.V. Social-pedagogical preventative measures from vandalism of juvenile students inclined to delinquency.

The qualifying work consists of introduction, 2 parts, findings, list of literature (98 items, 5 of foreign origin), 2 addenda on 8 pages. The qualifying work volume is 109 pages long, 92 of them – main text. There are 3 tables and 1 illustration.

The qualifying work gives theoretical survey and describes the experimental research of juvenile vandalism problem, psychological aspects and reasons of such behavior. It defines the conditions and means of preventative and correlative influence directed to liability to juvenile students' vandalism decline.

The research object: preventative measures of teens' illegal behavior.

The research subject: vandalism preventative measures of juvenile students.

The research purpose: theoretical background and practical program approval of preventative measures from vandalism of juvenile students inclined to delinquency.

The research tasks are:

- 1) to define vandalism essence and features as a social phenomenon;
- 2) to analyze foreign and native experience of vandalism prevention;
- 3) to define the content and technology of vandalism prevention;
- 4) to formulate usage recommendations for program of preventative measures from vandalism of juvenile students inclined to delinquency.

The part 1 «Theoretical backgrounds of juvenile vandalism prevention» describes the essence of the notion «vandalism», its features as a social phenomenon, factors that course its origin; considers peculiarities of juveniles vandalism displays; analyzes foreign and native experience of juvenile vandalism prevention.

The part 2 «The content and technology of vandalism of juvenile students inclined to delinquency» shows the results of consultive, formative and monitoring

stages of the experimental work of juvenile vandalism prevention, the effectiveness of the program of preventative measures from vandalism of juveniles inclined to delinquency is grounded, implemented and checked.

The analysis of results has proved the effectiveness of formulated and implemented program of socially-pedagogical preventative measures from vandalism of juvenile students inclined to delinquency.

Key words: delinquent behavior, vandalism, vandal, juveniles, juvenile offender, preventative measures of delinquent behavior.

Додаток И

Зразок оформлення змісту роботи

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Теоретичні основи профілактики вандалізму дітей старшого підліткового віку.....	11
1.1. Сутність та особливості вандалізму як соціального явища.....	11
1.2. Особливості прояву вандалізму в учнів старшого підліткового віку.....	23
1.3. Вітчизняний та зарубіжний досвід профілактики вандалізму підлітків.....	32
Розділ 2. Зміст та технологія профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень.....	45
2.1. Діагностика схильності до вандалізму учнів старшого підліткового віку	45
2.2. Обґрунтування та впровадження програми профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень.....	56
2.3. Аналіз результатів впровадження програми профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку.....	71
Висновки.....	88
Список використаних джерел.....	93
Додатки.....	102

Додаток К

Зразок оформлення основної частини роботи

ВСТУП

Однією з найактуальніших проблем сьогодення є зростання випадків вандалізму, вчинених дітьми, підлітками, молоддю. Це пов'язано передусім із загальним соціальним напруженням, психологічною неврівноваженістю всього суспільства, що важко переживає кризу соціальної системи.

Вандалізм – це правопорушення, яке виражається у грубому порушенні громадського порядку, що виражає явну неповагу до суспільства, яке супроводжується застосуванням насильства до громадян або знищенням чужого майна.

За останній час в нашій країні випадки вандалізму набули загрозливого характеру, який викликаний протиправною спрямованістю акту вандалізму. На основі цього, серйозну занепокоєність викликають якісні та кількісні показники злочинності неповнолітніх: зниження віку неповнолітніх правопорушників, зростання жорстокості, зухвалості при скоєнні проступків та злочинів, поява в структурі злочинності неповнолітніх таких, як вбивства та розбійні напади.

Питання, пов'язані із здійсненням профілактики правопорушень, в тому числі вандалізму, серед неповнолітніх, вже багато років турбують громадськість, вчених-юристів, педагогів, психологів багатьох країн світу. Найбільш відомими представниками досліджень негативних проявів поведінки та соціальних відхилень є: В. Афанасьєв, І. Башкатов, С. Беличева, Я. Гишинский, С. Курбанова, А. Макаренко, О. Овчинников, В. Пирожков, В. Ревін, В. Степанов, Л. Фортова, вивчали загальні проблеми соціальних відхилень; Я. Гишинский, І. Карпець, Л. Спиридонов інтерпретували злочинність як соціальне явище; П. Лебедев, В. Номоконов, Д. Шестаков

сформулювали ідею про те, що соціальні протиріччя будь-якого суспільства складають сутність злочинності; питання загальнотеоретичного характеру профілактики злочинів розробляли: Р. Абізов, А. Алексєєва, О. Андрєєва, М. Бабаєв, О. Бандурка, Д. Баулбі, Ю. Блувштейн, Л. Волошина, В. Голін, Л. Давиденко, О. Джужа, В. Звірбуль, І. Карпець, С. Коен, В. Кудрявцев, Н. Кузнєцова, Г. Міньковський, В. Оржеховська, С. Поволоцька, Ф. Уертхем, Д. Шестаков; психологічними причинами та умовами виникнення вандалізму займалася Л. Ватова.

В даний час дослідження вандалізму носить скоріше безсистемний, епізодичний, в більшості випадків порівняльно-описовий характер. Прийняті урядом заходи з викорінення вандалізму не приносять суттєвих результатів, тому що вони, частіше всього, спрямовані на ліквідацію наслідків, а не на викорінення причин. Крім того, причини вандалізму неоднозначні і криються в об'єктивних факторах (умови життя школярів) і суб'єктивних (індивідуально-особистісні психологічні властивості) факторах. Все це призводить до вандалізму як способу адаптації школярів до середовища за допомогою агресивності і негативізму. Слід також врахувати, що вандалізм школярів на сучасному етапі має свої відмінні особливості, що ускладнюють боротьбу з ним: груповий характер, висока латентність, раптовість, непередбачуваність, швидкість і оперативність дій, вибір безконтрольних об'єктів, бездумність.

Основною умовою підліткового вандалізму є конфлікт між потребами підлітка та перешкодами для їх задоволення. Складовими такого конфлікту є: соціокультурні особливості виховання, психологічний клімат найближчого оточення (сім'я, школа, референтні групи), особистісно-психологічні особливості підлітків (самооцінка, ціннісні орієнтації, поведінкові ознаки, психічні стани: агресивність, ригідність, фрустрація). Іншими причинами є безконтрольність, незайнятість, відсутність саморегуляції.

Об'єкт дослідження: профілактика протиправної поведінки підлітків.

Предмет дослідження: профілактика вандалізму учнів старшого підліткового віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити програму профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень.

Гіпотеза: .....

Для досягнення даної мети, нами були поставлені такі **завдання:**

- 1) розглянути сутність та особливості вандалізму як соціального явища;
- 2) проаналізувати особливості вітчизняного та зарубіжного досвіду профілактики вандалізму;
- 3) визначити зміст та технологію профілактики вандалізму;
- 4) розробити рекомендації щодо використання програми соціально-педагогічної профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень.

Для виконання поставлених завдань, ми будемо використовувати наступні методи:

- теоретичні – аналіз, систематизація, узагальнення – дозволять опрацювати наукові джерела, вивчити психодіагностичні матеріали, визначити сутність соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків;

- емпіричні – анкетування, забезпечить визначення стану обізнаності підлітків про явище правопорушення, зокрема, вандалізм, його шкоду, як особистості так і суспільству загалом; порівняння, що дозволить нам на основі проведеного дослідження розробити рекомендації, щодо профілактики вандалізму; педагогічний експеримент – дозволить визначити особливості застосування тренінгу як засобу соціально-педагогічної профілактики правопорушень.

Теоретичне значення роботи полягає у комплексному підході до профілактики вандалісної поведінки підлітків, що включає не лише інформування про наслідки такої поведінки, а й передбачає формування навичок соціальної компетенції.

Практичне значення роботи полягає у розробці соціально-педагогічної програми з формування правосвідомої поведінки підлітків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ВАНДАЛІЗМУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

1.1. Сутність та особливості вандалізму як соціального явища

Останніми роками в Україні посилюється вплив соціально негативних явищ, які порушують громадський спокій. Внаслідок зростання рівня насильства і жорстокості населення порушується моральність, заподіюється шкода правам і законним інтересам громадян, суспільству та державі. До небезпечних проявів антигромадської поведінки належить вандалізм, який переважно вчинюється в громадських місцях.

Слово «вандалізм» походить від назви давньогерманського племені вандалів, які розграбували в 455 р. Рим і знищили багато пам'яток античної та християнської культури. Вандали відрізнялися особливою жорстокістю, вони не тільки руйнували святині і храми, але прагнули зробити це особливо принизливим чином [72, 134].

Український енциклопедичний словник визначає вандалізм як «безглузде знищення культурних і матеріальних цінностей» [11, 67]. Схожі тлумачення дають й інші сучасні вітчизняні довідники і словники [77; 78; 79], наголошуючи на ірраціональності поведінки руйнівника, і навіть та яка завдає збитки. В. Даль звертає увагу до невідповідності цих дій моральним нормам, визначаючи її як «вчинок грубий, гидкий» [27, 41]. У такому значенні поняття вандалізму стало поширюватися на повсякденні прояви хуліганства.

Вандалізм – це складне соціальне явище, яке досліджується у різних сферах життєдіяльності.

Звертаючись до соціально-психологічних та соціологічних досліджень, ми виявляємо більш широке тлумачення цього феномена. Говорячи про вандалізм, дослідники мають на увазі різноманітні види руйнівної поведінки:

від засмічення парку і витоптування газонів до розгромів магазинів під час масових заворушень. Труднощі у визначенні поняття полягають також у тому, що індивідуальні, групові та соціальні норми в розумінні того, які саме руйнування мають деструктивний для суспільства характер, не збігаються. С. Коен справедливо пише: «Ми приходимо до неприємного визнання того, що вандалізм не є ні точною характеристикою поведінки, ні розробленою правовою категорією, це ярлик, який застосовується до певних типів поведінки при певних умовах» [46, 16].

Зазвичай вандалізм сприймається як різновид підліткової делінквентності. Цей підхід не пояснює всіх форм цього явища. Створення цілісного образу даного феномена потребує більше широких узагальнень і міждисциплінарних досліджень. Посилення вандалізму зазвичай сприймається як симптом кризи моральності.

Отже, акти вандалізму мають свої особливості, на які впливають об'єктивні і суб'єктивні чинники, мотиви вчинення вандалізму, які відображені у видах вандалістської поведінки. Причини вчинення вандалістських діянь проявляються на державному, регіональному, місцевому, груповому та особистісному рівнях, які супроводжуються певними умовами здійснення вищевказаних актів поведінки.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що вандалізм у нашій країні набуває загрозливого зростання в останні десять років. Кримінальне переслідування за вандалізм введено недавно і система обліку різних проявів вандалізму ще не розроблена досконало.

1.2. Особливості прояву вандалізму в учнів старшого підліткового віку

Вандалізм, будучи зумовлений загальними причинами злочинності має свої особливості. Вони пов'язані з віковими, психологічними, статевими та

іншими ознаками особистості і механізмом протиправного поведіння; з обставинами, що сприяють вчиненню протиправних дій, пов'язаних з особистісними порушеннями в ряді сфер: емоційній (емоції злості, ненависті, гніву), мотиваційній (мотиви наслідування, зараження, навіювання, протест), вольовій (нестійкість характеру або прагнення до лідерства), моральній (деформація характеру, аномальні відхилення психіки); демографічними та багатьма іншими факторами, які відносяться до різних соціально-економічних та морально-психологічних сфер громадського життя.

Психологічні особливості підлітків традиційно цікавлять психологів, як практиків, так і теоретиків. У психологічній науці напрацьовано солідний матеріал щодо розвитку мотиваційної і пізнавальної сфери, становлення самопізнання, специфіки взаєностосунків підлітків з дорослими і ровесниками. Проблеми підліткового віку досліджували, зокрема, С. Думов [29], І. Закірова [31], Д. Зіядова [34], Н. Калініна, І. Кон [42], А. Лічко [50], М. Лукьянова [35].

Старші підлітки зазвичай перебувають на тій стадії соціалізації, коли є механізми не лише засвоєння соціального досвіду через спостереження, наслідування, адаптацію, а й активного переживання соціальних норм і цінностей. Повністю уникнути ситуацій, які спричиняють негативний вплив на особистість, неможливо. Вони обумовлені як соціальними, психологічними, так і суто фізичними факторами. Ідеали, інтереси, мрії найбільш рельєфно виражають сутність спрямованості особистості, навколо яких формуються світоглядні переконання, і котрі притягують до себе все нові й нові знання про світ природи та суспільства. Старший підлітковий вік – це пора інтенсивного формування світогляду, період його кристалізації [35, 17].

О. Дроздов зауважував, що злочинна поведінка може детермінуватися особистісними новоутвореннями. Для такої особистості характерним є протиставлення суспільству загалом, коли інші люди розглядаються лише як засіб досягнення мети. Саме в протиправній діяльності особистість найповніше задовольняє власні домагання, стверджуючись шляхом прояву своєї влади над

жертвою [56, 16].

Вивчення криміналістичної літератури, дає підставу вважати, що в основі руйнівної поведінки лежить потреба підлітків у самоствердженні. Ця потреба притаманна будь-якій особистості, однак таку потворну форму вона набуває, коли підліток не може належним чином утвердитися в сім'ї, школі, серед однокласників. Тому він намагається проявити своє «Я» в неофіційних групах однолітків, що носять спочатку дозвіллевий, а потім і кримінальний характер.

У процесі дослідження, проведеного Харківським та Хмельницьким обласними центрами соціальних служб для молоді, було виявлено, що причинами скоєння злочинів, у тому числі і вандалізму, самі підлітки вважають:

- неусвідомлення наслідків своїх вчинків – 67 %;
- надмірне вживання алкоголю, наркотиків – 28 %;
- незнання законів України – 5 %;
- недостатнє виховання та увага з боку батьків – 59 %;
- вплив друзів, негативної компанії – 50 %;
- важке матеріальне становище – 18,5 % [28, 216].

Таким чином, ми бачимо, що до особливостей вчинення актів вандалізму учнів старшого підліткового віку можна віднести: особливості розвитку конкретної особистості, мотиви вчинення протиправної поведінки, причини, які провокують підлітка до застосування агресивних форм поведінки, статеві відмінності, наявність спільників, умови проведення дозвілля та вільного часу підлітками.

Вандалізм потенційно містить небезпеку різноманітних, в тому числі важких форм агресивної поведінки особистості. Це навмисний акт руйнування або псування чужої власності. Кількість скоєних злочинів і вандалізму зокрема залежить від того, наскільки середовище забезпечує реальні можливості формального та неформального соціального контролю та усвідомлення наявності цього контролю.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ПРОФІЛАКТИКИ ВАНДАЛІЗМУ УЧНІВ СТАРШОГО ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ, СХИЛЬНИХ ДО ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.1. Діагностика схильності до вандалізму учнів старшого підліткового віку

Вандальна поведінка школярів виявляється цілим комплексом складних соціально-психологічних протиріч, породжує такі девіації, як злочинність, алкоголізм, токсикоманію, наркоманію. У зв'язку з гострою проблемою поширення такого явища як вандалізм, у нашому сучасному середовищі стоїть досить актуальне питання профілактики вандальної поведінки підлітків. Виходячи з того, що вандалізм це правопорушення, ми вважаємо, що в профілактичну інтервенцію стосовно заданої нами проблеми необхідно включити елементи профілактики протиправної поведінки.

Базою експериментального дослідження стала Запорізька ЗОШ № 17 Комунарського району Запорізької області, учні 7-10 класів. Загалом в опитування взяли участь 56 учнів.

Для реалізації мети та завдань дослідження були використані наступні методики :

- метод бесіди та спостереження;
- методика на вивчення агресивності Л. Почебута;
- експрес-опитувальник «Індекс толерантності» (Г. Солдатова, О. Кравцова, О. Хухлаєва, Л. Шайгерова), спрямований на визначення загального ставлення до оточуючої дійсності та визначення соціальних установок в різних сферах життєдіяльності, де може проявлятися як толерантність так і інтолерантність;
- методика визначення типу відхилень у поведінці.

Під час проведення спостереження нами було виявлено, що деякі учні на перервах ведуть себе більш агресивно, ніж інші, спілкуються підвищеним тоном, та можуть словесно залякувати учнів, молодших віком. Було помічено, що на уроках частіше всього відповідають учні, які відрізняються урівноваженістю та спокоєм, до цих учнів, в разі потреби, звертаються за допомогою вчителів, дають їм відповідальні завдання, їм довіряють. Учні, які проявляють негативізм та агресію, на уроках приймають мінімум активності, за ними часто спостерігається порушення поведінки, у щоденниках класні керівники роблять відповідні записи, стосовно поведінки.

Опитувальник Л. Почебута представляє собою діагностичну процедуру, що дає можливість визначити різні форми прояву агресії шляхом вивчення агресивних намірів особистості. При складанні цього опитувальника автори дотримувались двох основних принципів:

- 1) кожне питання може відноситися тільки до однієї форми агресії;
- 2) питання формулюються так, щоб при відповіді найбільшою мірою послабити вплив суспільного схвалення.

Опитувальник містить 40 запитань, на котрі потрібно давати відповіді «так» та «ні», відповідей «не знаю» та «можливо» немає. Результати опитування подані у таблицях 2.1. та 2.2.

Таблиця 2.1

**Результати методики на вимірювання агресивності Л. Почебут
у 7-8 класах**

№ з/п	Шкали агресивності	7 клас (14)						8 клас (9)					
		Рівень						Рівень					
		В.		С.		Н.		В.		С.		Н.	
		к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%	к-ть	%
1.	ВА	7	50,0	4	28,5	3	21,4	3	33,3	5	55,5	1	11,1
2.	ФА	6	42,8	4	28,5	4	28,5	4	44,4	3	33,3	2	22,2
3.	ПА	4	28,5	7	50,0	3	21,4	3	33,3	4	44,4	2	22,2

Продовження таблиці 2.1.

4.	ЕА	0	-	8	57,1	6	42,8	2	22,2	4	44,4	3	33,3
5.	СА	2	14,2	8	57,1	4	28,5	1	11,1	6	66,6	2	22,2

Для формування цільової групи на яку буде спрямовану профілактичну інтервенцію, ми будемо спиратися на дані таких показників як важковиховуваність та ситуативний тип. Результати визначення типу відхилень у поведінці наведено на рисунку 2.1.

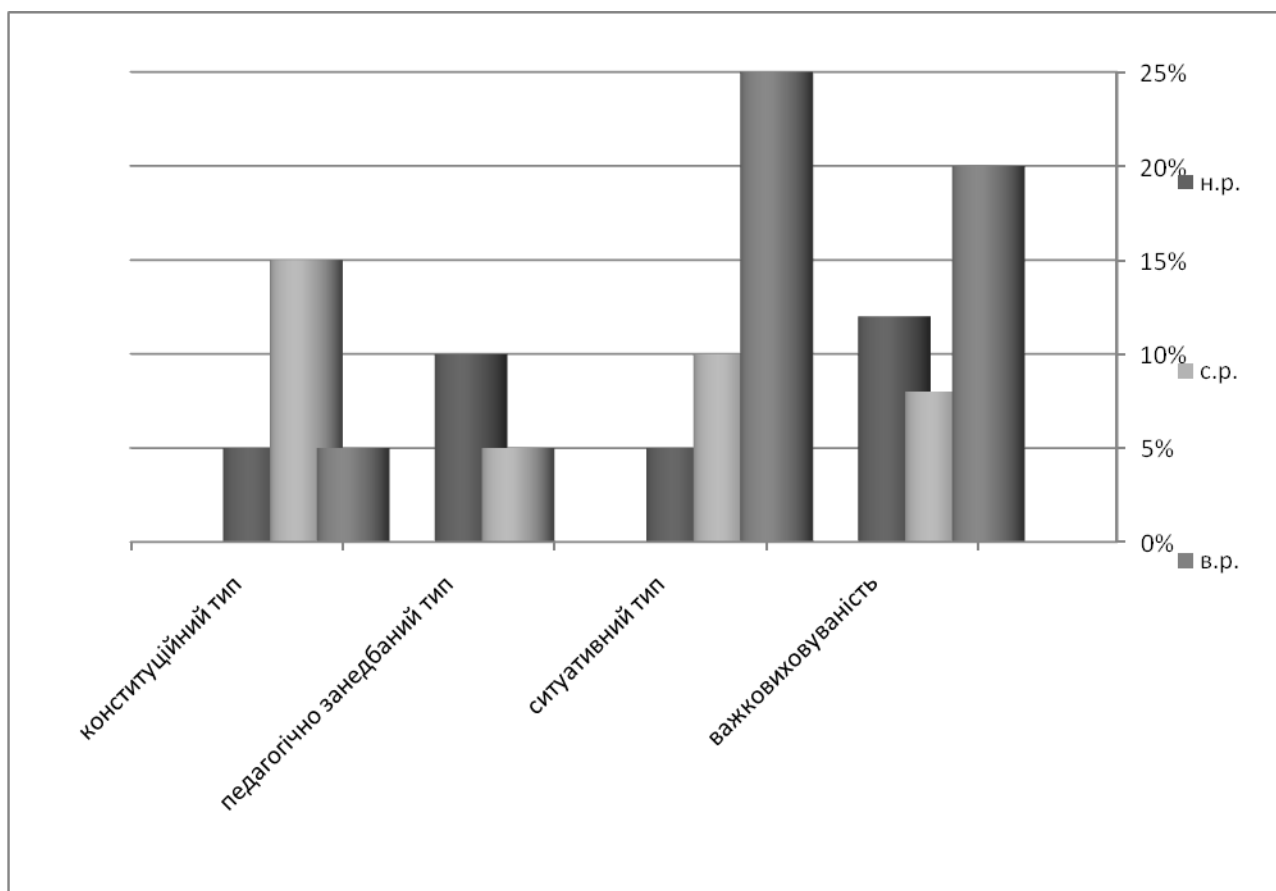

Рисунок 2.1. – Діаграма результатів визначення типу відхилень у поведінці.

Проаналізувавши усі анкети, ми сформували групу, на яку буде спрямовано весь профілактичний процес. Групу склали 16 учнів 7-10 класів, а це майже 29 % усіх опитаних. Після того як було визначено учасників профілактичної роботи, було проведено обговорення з класними керівниками, психологом та соціальним педагогом, де було з'ясовано, що ці учні являються

представниками такої категорії підлітків, які стоять на внутрішкільному обліку, як учні, які потребують особливого контролю, які систематично відвідують Раду профілактики, учні, які стоять чи стояли на обліку в Інспекції у справах неповнолітніх. Таким чином, можна зробити висновок, що учасники опитування відповідально поставились до проходження діагностичних методик, та показники, які були отримані в ході експерименту, відповідають справжній поведінці підлітків. Отже, профілактична робота, ми вважаємо, буде максимально ефективно впливати саме на дану категорію підлітків.

2.2. Обґрунтування та впровадження програми профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень

Теоретичний аналіз літератури дозволив нам визначити особливості реалізації профілактичного впливу на підліткове середовище. Вони полягають у формуванні певних якостей, знань, умінь та орієнтацій (з урахуванням вікових особливостей), наявність яких буде сприяти розвитку свідомості та готовності діяти відповідно до норм моралі та права підлітка старшого шкільного віку, схильного до вчинення правопорушень. В ході дослідження ми виділили систему знань, умінь, якостей та орієнтацій, якими повинен володіти підліток, для того щоб не вчинити акту вандалізму, на формування яких було спрямовано експериментальну роботу; визначили критерії та показники, за якими встановлювали характеристики та особливості рівнів розвитку визначених знань, орієнтацій, якостей.

Метою констатувального етапу експерименту було визначення рівнів сформованості знань, умінь, якостей та орієнтацій у старших підлітків, схильних до вандалізму.

По закінченні проведених заходів з усіма учасниками профілактичного процесу, з учнями нами було проведено повторне опитування, яке включило в себе зміст анкети, яку було проведено на констатувальному етапі

експерименту. Мета повторного анкетування полягала в тому, щоб відстежити динаміку змін рівня готовності підлітків діяти у рамках права та моралі після втручання.

Отже, розроблена нами профілактична програма включила в себе ряд заходів, які проявлялися в обґрунтуванні нових знань, умінь, якостей та орієнтацій, обміні інформацією з батьками, педагогічними працівниками, які в свою чергу включили в себе практичні та теоретичні форми роботи з метою формування в учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень, свідомої готовності діяти у відповідності до норм права та моралі.

2.3. Аналіз результатів впровадження програми профілактики вандалізму учнів старшого підліткового віку

Дослідно-експериментальна робота з профілактики вандалізму серед учнів старшого підліткового віку, схильних до правопорушень здійснювалась у три етапи:

- початковий – розробка анкети, що проводилась перед початком роботи та наприкінці, яка відображає рівень засвоєної інформації в ході профілактичної роботи, розробка тренінгової програми профілактики вандалізму, розробка плану роботи з батьківським та педагогічним колективом;

- основний – полягав у формуванні знань про явище вандалізм та специфіку підліткових протиправних вчинків, розуміння понять правового змісту і формуванні умінь із застосування вищевказаних знань у житті, на основі наведених прикладів визначення основних орієнтирів поведінки, яка відповідає соціальному оточенню;

- завершальний – аналіз отриманих результатів та ефективності впровадженої програми.

В ході експериментально-дослідної частини роботи нами були зроблені

такі заходи:

- опитування класних керівників, практичного психолога та соціального педагога стосовно учнів, які входять до групи ризику та виходячи з існуючих даних роботи психолога та соціального педагога мають схильність до вчинення правопорушень;

- сформовано групу з якою буде проводитись профілактична робота;

- опитування підлітків стосовно проблеми вандалізму;

- на основі аналізу даних опитування було розроблено курс тренінгів з профілактики вандальної поведінки серед підліткового середовища, план роботи з батьками та педагогічними працівниками;

- впроваджено соціально-педагогічну програму профілактики.

Формувальний етап експерименту був спрямований на вивчення психолого-педагогічного явища вандалізму безпосередньо в процесі спеціально організованого експериментального навчання та виховання, активного формування готовності учнів старшого підліткового віку діяти у відповідності до норм права та моралі.

На основі проведеного нами дослідження, ми розробили рекомендації щодо проведення профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до вандалізму:

1) для вчителів:

- вивчити та дослідити специфіку проблеми вандалізму та правопорушень;

- обирати при роботі з групою найбільш раціональні форми обговорення даної проблеми (тобто таку форму, яка найбільш підходить для конкретної аудиторії в сенсі сприйняття та активного залучення всіх присутніх в обговорення);

- з урахуванням вікових особливостей аудиторії чітко визначити тему, коло питань, що підлягають обговоренню, розробити графік практичних вправ, та прийоми їх застосування;

- у роботі з підлітковим середовищем обов'язково дотримуватися

двох основних принципів: безперервності та системності;

- у роботі використовувати наочність (фільми, слайди, аудіозаписи, плакати і т.д.), які несуть додаткову інформацію;

2) для батьків:

- проводити в сімейному колі профілактичні бесіди;
- постійно треба наголошувати на реальних прикладах з життя про негативні наслідки вчинення актів вандалізму та інших правопорушень;

- обов'язково потрібно займатися просвітницькою діяльністю вдома, інформуючи своїх дітей про нормативні документи, які регулюють положення підлітка у соціумі;

- необхідно завжди знати де знаходиться дитина, чим вона займається, хто її друзі, та як вона проводить свій вільний час.

Результати проведеного дослідження свідчать про переваги використання тренінгів у роботі з підлітками щодо профілактики правопорушень. Оскільки така форма роботи, заснована на активних методах навчання сприяє швидкому засвоєнню інформації, формуванню активної життєвої позиції, нових форм поведінки, своєї власної думки, усвідомленню відповідальності за власні думки, почуття, дії.

Ефективність запропонованої програми, обраних форм та методів підтверджується результатами, а отже можна стверджувати, що висунута нами гіпотеза підтвердилася, що свідчить про позитивний результат впровадженої роботи.

Отже, з вищевказаного можна зробити висновок, що повністю простежити зміну ставлення до протиправних діянь, а саме актів вандалізму, зміну поведінки ми не можемо за такий короткий термін. Але тих цілей, які ми ставили перед собою на початку роботи ми досягли.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та експериментальне дослідження проблеми підліткового вандалізму, розкрито психологічні особливості прояву такої поведінки та причини її виникнення. Визначено умови та засоби профілактичного та корекційного впливу, спрямованого на зниження інтенсивності проявів схильності до вандалізму учнів старшого підліткового віку. На основі здійсненої роботи нами були отримані такі висновки.

Вандалізм є агресивним правопорушенням, за своїми зовнішніми (об'єктивними) і внутрішніми (психологічними, суб'єктивними) ознаками, близьким до насильницьких діянь. Вандалізм носить переважно інструментальну спрямованість, але зустрічається і чисто ворожа агресія, реалізована за допомогою наруги над державною або партійною символікою, чиєїсь могилою або пам'ятником, які самі по собі викликають вороже до них ставлення і за ними не стоять конкретні живі люди.

Вандалізм – це правопорушення, яке являється результатом девіантної поведінки (поведінка що не відповідає загальноприйнятим нормам) підлітків, кінцевим результатом якої може стати злочинність.

Вандалізм обумовлюється агресивністю та негативізмом. Основними мотивами до скоєння таких дій можуть бути вихід гніву, гра, розвага, або ж наслідування поведінки інших підлітків.

Вандалізм підлітків має ряд характерологічних особливостей, серед яких найбільш важливими є: висока латентність, груповий характер, вибір неконтрольованих місць, а також зовсім нових, бездумність, спонтанність, використання механізмів наслідування.

Проведене нами експериментальне дослідження з вивчення ефективності соціально-педагогічної програми профілактики вандалістичної поведінки, яка була розроблена на основі досвіду роботи з підлітками-правопорушниками,

проаналізованих джерел, та систематизації матеріалів включило в себе:

- діагностику схильності до вандалізму, підлітків схильних до правопорушень, яка заключалась у дослідженні рівня агресивності учнів, рівня толерантності, визначенні типу відхилень у поведінці, та спостереженням за взаємодією з оточуючими, за характером поведінки;

- формування цільової групи, з якою проводився експеримент. В групу увійшли ті учні, у яких за результатами дослідження було виявлено завищений рівень агресивності, хоча б по одному з критеріїв, занижений рівень толерантності, відхилення у поведінці та ті, які стоять на внутрішкільному обліку;

- констатувальний етап дослідження, в якому було визначено основні проблеми розуміння такого явища, як вандалізм та його наслідків, визначено основи розуміння цього негативного соціального явища підлітків, та моменти на які необхідно звернути увагу в процесі профілактичної роботи;

- розробку програми роботи з підлітками, їх батьками та вчителями.

Узагальнений аналіз кількісних та якісних результатів проведеного експериментального дослідження особистості підлітка схильного до вандалізму, впровадження розробленої нами соціально-педагогічної програми профілактики, спрямованої на формування у підлітка готовності діяти відповідно до норм моралі та права, дозволили сформулювати рекомендації, стосовно проведення профілактичного процесу.

Реалізація нашої експериментально-дослідної роботи сприяла формуванню орієнтацій на дотримання норм та готовності діяти у відповідності до норм права та моралі. Розроблена нами соціально-педагогічна програма профілактики вандалістичної поведінки підлітків, схильних до правопорушень, яка включила в себе ряд заходів практичного та теоретичного характеру з учнями, батьками та вчителями, на данному етапі експерименту виявилася ефективною, та може успішно застосовуватися на базі загальноосвітніх шкіл, шкіл ресоціалізації, центрах соціальної роботи по роботі з сім'ями, дітьми та молоддю, дозвіллевих закладах тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонов А. Н. Социальная работа с молодежью девиантного поведения. Петропавловск : КГПУ, 2000. 307 с.
2. Арефьев А. Л. Девиантные явления в среде учащейся молодежи. *Народное образование*. 2003. № 7. С.193–200.
3. Арутюнян К. А. К исследованию роли негативных социальных проявлений в становлении личности несовершеннолетнего правонарушителя. *Факторы педагогической запущенности и психологические вопросы коррекции делинквентного поведения несовершеннолетних*. Воронеж : ВШИ, 1983. С. 36–49.
4. Балабанова Л. М. Соціально-психологічні аспекти формування девіацій у підлітків та шляхи їх попередження. *Проблеми девіантної поведінки : історія, теорія, практика* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ : Міленіум, 2002. 424 с.
5. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. Москва : Эксмо пресс, 2000. 512 с.
6. Бандурка А. М., Зелинский А. Ф. Вандализм. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1996. 198 с.
7. Беличева С. А., Фокин В. М. Охранно-защитная концепция социальной профилактики отклоняющегося поведения несовершеннолетних. Москва : Социальное здоровье России, 1991. 199 с.
8. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
9. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2001. 512 с.
10. Белавіна Т. І. Соціальна дезадаптація молоді : чинники та умови. Київ : ППНВ, 2004. 140 с.

Додаток Л

Зразок оформлення рисунків

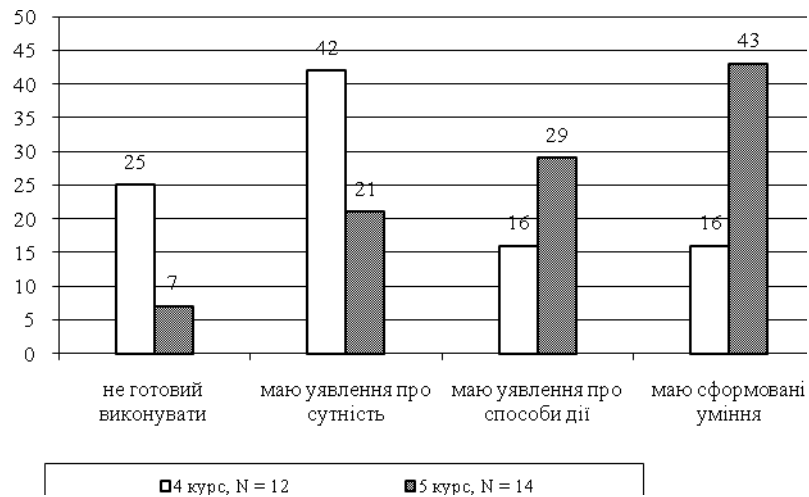

Рисунок Л.1. – Самооцінка готовності студентів-соціальних педагогів використовувати методи кількісного та якісного аналізу.

Додаток М

Зразок оформлення таблиць

Таблиця М.1.

Частота розподілу видів діяльності на різних етапах діагностики (N = 26)

Етап и	Види діяльності	Частота відповідей, %
Підготовчий	Підбір методик	96
	Поява соціальної проблеми	92
	Попереднє ознайомлення з об'єктом, визначення його сильних та слабких сторін	92
	Визначення об'єкта та предмета діагностики	85
	Вивчення попереднього досвіду	73
	Збір та аналіз даних про соціальну ситуацію	58
	Спостереження	31
	Визначення ступеня взаємозв'язку еталонного та реального стану об'єкта	19
	Прогнозування можливого розвитку об'єкта	15
Етап проведення діагностики	Реалізація діагностичних методів та методик	100
	Спостереження	65
	Збір та аналіз даних про соціальну ситуацію	42
	Визначення ступеня взаємозв'язку еталонного та реального стану об'єкта	39
	Вивчення попереднього досвіду	27
	Постановка соціального діагнозу	23
	Визначення об'єкта та предмета діагностики	15
	Підбір методик	8
	Поява соціальної проблеми	4

Продовження таблиці М.1.

	Попереднє ознайомлення з об'єктом, визначення його сильних та слабких сторін	4
Аналіз та	Інтерпретація результатів діагностики	100
	Прогнозування можливого розвитку об'єкта	85
	Постановка соціального діагнозу	77
	Визначення ступеня взаємозв'язку еталонного та реального стану об'єкта	50
	Спостереження	4

Додаток Н

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у курсовій, кваліфікаційній роботі (відповідно до ДСТУ 8302:2015)

КНИГИ	
Приклади	Однотомні видання
один автор	<p>Битяк Ю. П. Державна служба в Україні: організаційно-правові засади : монографія. Харків : Право, 2005. 304 с.</p> <p>Бондаренко В. Г. Український вільнокозацький рух в Україні та на еміграції (1919–1993 рр.) : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 600 с.</p> <p>Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навч. посіб. Київ : Талком, 2016. 340 с.</p> <p>Кузніченко С. О. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» : наук.-практ. комент. / Одес. держ. ун-т внутр. справ. Харків : Право, 2015. 164 с.</p> <p>Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : із змін. та допов. на 12 берез. 2016 р. 12-те вид., допов. і переробл. Київ : Правова єдність, 2016. 810 с.</p> <p>Johnson L. K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London : New York University Press, 2000. 326 p.</p>
два автори	<p>Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом : теоретико-методичні засади : монографія. Харків : Щедра садиба плюс, 2015. 196 с.</p> <p>Білобровко Т. І., Кожуховська Л. П. Філософія науки й управління освітою : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2015. 166 с.</p> <p>Горошкова Л. А., Волков В. П. Виробничий менеджмент : навч. посіб. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 131 с.</p>

	<p>Гура О. І., Гура Т. Є. Психологія управління соціальною організацією : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 212 с.</p> <p>Петришина М. О., Петришин О. А. Міжнародно-правові стандарти у сфері місцевого самоврядування : наук. доп. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків : Право, 2016. 44 с. (Серія «Наукові доповіді»).</p>
<p>три автори</p>	<p>Кузнецов М. А., Фоменко К. І., Кузнецов О. І. Психічні стани студентів у процесі навчально-пізнавальної діяльності : монографія. Харків : ХНПУ, 2015. 338 с.</p> <p>Сичевський В. В., Харитонов Є. І., Олейніков Д. О. Науково-практичний коментар до розділу І Особливої частини Кримінального кодексу України (Злочини проти основ національної безпеки України) / Служба безпеки України. Харків: Право, 2016. 232 с. (Бібліотека слідчого).</p> <p>Helfer M. E., Kempe R. S., Krugman R. D. The battered child. 5th ed. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1997. 700 p.</p>
<p>чотири більше авторів</p>	<p>Прилипко С. М., Ярошенко О. М., Мороз С. В., Малиновська К. А. Укладення трудового договору: теоретико-прикладне дослідження : монографія. Харків : Юрайт, 2013. 288 с.</p> <p>Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін.; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : [б. в.], 2013. 352 с.</p> <p>Основи охорони праці : підручник / О. І. Запорожець та ін. 2-ге вид. Київ : ЦУЛ, 2016. 264 с.</p> <p>Постклассическая онтология права : монографія / С. И. Максимов и др.; С.-Петербур. гос. ун-т; общ. ред. И. Л. Честнов. Санкт-Петербург : Алетейя, 2016. 688 с. (Толкование источников права).</p> <p>The mutual fund industry: Competition and investor welfare / R. G. Hubbard et. al. New York, NY : Columbia University Press, 2010. 256 p.</p>

автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	<p>Березенко В. В. PR як сфера наукового знання : монографія / за заг. наук. ред. В. М. Манакіна. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. 362 с.</p> <p>Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. Економічна психологія : навч. посіб. / за ред. М. П. Бутко. Київ : ЦУЛ, 2016. 232 с.</p> <p>Грошевий Ю. М. Вибрані праці / упоряд. : О. В. Капліна, В. І. Маринів. Харків : Право, 2011. 656 с.</p> <p>Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. / за ред. І. І. Дахна. Київ : ЦУЛ, 2015. 560 с.</p> <p>Петрик О. І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід і перспективи для України : монографія / відп. ред. В. М. Геєць. Київ : УБС НБУ, 2008. 369 с.</p> <p>Plath S. The unabridged journals / ed. K. V. Kukil. New York, NY : Anchor, 2000. 680 p.</p>
автор(и) та перекладач(и)	<p>Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / вступ. ст. Н. И. Панова; пер. с итал. М. М. Исаев. Киев : Ин Юре, 2014. 240 с. (Памятники правовой мысли).</p> <p>Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний) / ред. Л. И. Евенко; пер.: Д. Васильев, В. Зотов. Москва : Прогресс, 1986. 424 с.</p> <p>Laplace P. S. A philosophical essay on probabilities / trans.: F. W. Truscott, F. L. Emory. Original work published 1814. New York, NY : Dover, 1951. 196 p.</p>
без автора	<p>Адміністративно-правова освіта у персоналіях : довід. / за заг. ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова. Київ : Ін Юре, 2015. 352 с.</p> <p>Антологія української літературно-критичної думки першої половини ХХ століття / упоряд. В. Агеєва. Київ : Смолоскип, 2016. 904 с.</p> <p>Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення : колект. моногр. / за наук. ред. Д. В. Задихайла. Харків : Юрайт, 2013. 520 с. (Серія «Наукові праці кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»; т. 1).</p>

	<p>Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2012. 1128 с.</p> <p>Підготовка докторів філософії (PhD) в умовах реформування вищої освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 5-6 жовт. 2017 р. Запоріжжя : ЗНУ, 2017. 216 с.</p> <p>Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Генеза, 2004. 736 с.</p> <p>Правове виховання в сучасній Україні : монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2013. 440 с.</p> <p>Сучасне суспільство : філософсько-правове дослідження актуальних проблем : монографія / за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2016. 488 с.</p> <p>Twenty-four hours a day. Miami, FL: BN Publishing, 2010. 400 p.</p>
Приклади	Багатотомні видання
	<p>Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с.</p> <p>Енциклопедія історії України : у 10 т. / НАН України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 9. 944 с.</p> <p>Лодий П. Д. Сочинения : в 2 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. А. В. Сеницына. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2015. Т. 1. 306 с.</p> <p>Новицкий О. М. Сочинения : в 4 т. / ред. изд.: Н. Г. Мозговая, А. Г. Волков ; авт. вступ. ст. Н. Г. Мозговая. Киев ; Мелитополь : НПУ им. М. Драгоманова; МГПУ им. Б. Хмельницкого, 2017. Т. 1. 382 с.</p> <p>Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України : у 4 т. / ред. О. В. Стовба. Харків : Апостиль, 2015. Т. 2. 329 с.</p> <p>Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / Акад. прав. наук України. Харків : Право, 2009. Т. 2 : Конституційні засади правової системи України і проблеми</p>

	її вдосконалення / заг. ред. Ю. П. Битяк. 576 с.
ІНШІ ВИДАННЯ	
автореферати дисертацій	<p>Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2010. 36 с.</p> <p>Кулініч О. О. Право людини і громадянина на освіту в Україні та конституційно-правовий механізм його реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Маріуполь, 2015. 20 с.</p> <p>Лісов О. С. Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках : автореф. дис. ... канд. іст. Наук : 20.02.22 / Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняхівського. Київ, 2017. 20 с.</p>
дисертації	<p>Авдєєва О. С. Міжконфесійні відносини у Північному Приазов'ї (кінець XVIII – початок XX ст.) : дис. ... канд. іст. Наук : 07.00.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2016. 301 с.</p> <p>Сокурєнко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 573 с.</p> <p>Костенко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.</p> <p>Bryant V. D. A sequentially articulated experiment to compare two instructional software input infrastructures : Doctoral dissertation / University at Albany. Albany, NY, 1998. 150 p.</p>
архівні документи	<p>Лист Голови Співки «Чорнобиль» Г. Ф. Лепіна на ім'я Голови Ради Міністрів УРСР В. А. Масола щодо реєстрації Статуту Співки та сторінки Статуту. 14 грудня 1989 р. ЦДАГО України (Центр. держ. архів громад. Об'єднань України). Ф. 1. Оп. 32. Спр. 2612. Арк. 63, 64, 64 зв., 71.</p> <p>Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12.</p>

	<p>Копія; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.</p> <p>Наукове товариство ім. Шевченка. <i>Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника НАН України</i>. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 78. Арк. 1–7.</p>
патенти	<p>Люмінісцентний матеріал : пат. 25742 Україна : МПК6 C09K11/00, G01T1/28, G 21H3/00. № 200701472; заявл. 12.02.07; опубл. 27.08.07, Бюл. № 13. 4 с.</p> <p>Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей : пат. 76509 Україна. № 2004042416; заявл. 01.04.2004; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.</p>
препринти	<p>Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль : Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).</p> <p>Шиляев Б. А., Воеводин В. Н. Расчеты параметров радиационного повреждения материалов нейтронами источника ННЦ ХФТИ / ANL USA с подкритической сборкой, управляемой ускорителем электронов. Харьков : ННЦ ХФТИ, 2006. 19 с.: ил., табл. (Препринт / НАН Украины, Нац. науч. центр «Харьк. физ.-техн. ин-т»; ХФТИ 2006-4).</p>
стандарты	<p>ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид. офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація).</p> <p>ДСТУ ISO 6107-1:2004. Якість води. Словник термінів. Частина 1 (ISO 6107-1:1996, IDT). [Чинний від 2005-04-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2006. 181 с.</p> <p>ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).</p>
бібліографічні покажчики	<p>Володимир Володимирович Сташис: (до 85-річчя від дня народж. та 60-річчя наук.-пед. і громад. діяльності) / Нац. акад. прав. наук України; упоряд.: В. І. Борисов,</p>

	<p>В. І. Тютюгін, Л. М. Демидова. Харків : Право, 2010. 108 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців).</p> <p>Лисодєд О. В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992–2002) / ред. О. Г. Кальман. Харків : Одиссей, 2003. 128 с.</p> <p>Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997–2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. Київ : Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.</p>
каталоги	<p>Горницкая И. П. Каталог растений для работ по фитодизайну / Донец. ботан. сад НАН Украины. Донецк Лебедь, 2005. 228 с.</p> <p>Історико-правова спадщина України : кат. вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Земляніщина. Харків, 1996. 64 с.</p> <p>Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області : кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів : Новий час, 2003. 160 с.</p>
ЧАСТИНА ВИДАННЯ	
розділ книги	<p>Алексеев В. М. Правовой статус людини та його реалізація у взаємовідносинах держави та суспільства в державному управлінні в Україні. <i>Теоретичні засади взаємовідносин держави та суспільства в управлінні</i> : монографія. Чернівці, 2012. С. 151–169.</p> <p>Борисова В. И. Право частной собственности в системе социально-экономических прав и свобод граждан и пути его реализации. <i>Харьковская цивилистическая школа: право собственности</i> : монографія / ред. И. В. Спасибо-Фатеева. Харьков : Право, 2012. Разд. 3, гл. 1. С. 87–99.</p> <p>Гетьман А. П. Екологічна політика держави: конституційно-правовий аспект. <i>Тридцять лет с экологическим правом</i> : избранные труды. Харьков, 2013. С. 205–212.</p> <p>Хряпінський П. Кримінально-правові засоби заохочення у публічному праві України. <i>Правовий вплив на неправомірну поведінку : актуальні грані</i> : монографія / за ред.:</p>

	<p>О. В. Козаченко, Є. Л. Стрельцов. Миколаїв : Іліон, 2016. С. 87–109.</p> <p>O'Neil J. M., Egan J. Men's and women's gender role journeys: A metaphor for healing, transition, and transformation. <i>Gender issues across the life cycle</i> / Ed. B. R. Wainrib. New York, NY: Springer, 1992. P. 107–123.</p>
тези, доповідь	<p>Антонович М. Жертви геноцидів першої половини ХХ століття: порівняльно-правовий аналіз. <i>Голодомор 1932-1933 років: втрати української нації</i>: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 4 жовт. 2016 р. Київ, 2017. С. 133–136.</p> <p>Анциперова І. І. Історико-правовий аспект акту про бюджет. <i>Дослідження проблем права в Україні очима молодих вчених</i>: тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24 квіт. 2014 р.). Запоріжжя, 2014. С. 134–137.</p> <p>Кононенко Н. Методология толерантности в системе общественных отношений. <i>Формирование толерантного сознания в обществе</i>: материалы VII междунар. антитеррорист. форума (Братислава, 18 нояб. 2010 г.). Киев, 2011. С. 145–150.</p> <p>Микитів Г. В., Кондратенко Ю. Позатекстові елементи як засіб формування медіакультури читачів науково-популярних журналів. <i>Актуальні проблеми медіаосвіти в Україні та світі</i>: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 3-4 берез. 2016 р. Запоріжжя, 2016. С. 50–53.</p> <p>Соколова Ю. Особливості впровадження проблемного навчання хімії в старшій профільній школі. <i>Актуальні проблеми та перспективи розвитку медичних, фармацевтичних та природничих наук</i>: матеріали III регіон. наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 29 листоп. 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 211–212.</p> <p>Wu C. K., Makhlof M. M. Predicting the response of Aluminium casting alloys to heat treatment. <i>Light Metals 2011: Proceedings of the technical sessions presented by the TMS Aluminium Committee at the TMS 2011 Annual Meeting & Exhibition, San Diego, California, USA, 27 February – 3 March, 2011</i>. Hoboken, NJ: Wiley, 2011. P. 834–836.</p>
стаття з довідкового видання	<p>Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. <i>Великий енциклопедичний юридичний словник</i> / ред.</p>

	<p>Ю. С. Шемшученко. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 550.</p> <p>Гончаренко В. Д. Повне зібрання законів Російської імперії. <i>Велика українська юридична енциклопедія</i>. Харків : Право, 2016. Т. 1: Історія держави і права України. С. 573–574.</p> <p>Пирожкова Ю. В. Благодійна організація. <i>Адміністративне право України : словник термінів / за ред.: Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова</i>. Київ, 2014. С. 54–55.</p> <p>Bergmann P. G. Relativity. <i>The New Encyclopedia Britannica</i>. Chicago, IL: Encyclopedia Britannica, 1993. Vol. 26. P. 501–508.</p>
<p>стаття з продовжуваного видання</p>	<p>Гетьман А. П., Лозо В. І. Державно-правові проблеми подолання екологічної кризи в епоху глобалізації. <i>Проблеми законності</i>. Харків. 2013. Вип. 123. С. 65–77.</p> <p>Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу : українські реалії. <i>Вісник Національної академії правових наук України</i>. Харків, 2010. № 2. С. 28–39.</p> <p>Коломоєць Т. О. Оцінні поняття в адміністративному законодавстві України: реалії та перспективи формулювання їх застосування. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2017. № 1. С. 36–46.</p> <p>Левчук С. А., Рак Л. О., Хмельницький А. А. Моделювання статичного деформування складеної конструкції з двох пластин за допомогою матриць типу Гріна. <i>Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій</i>. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 19. С. 212–218.</p> <p>Тарасов О. В. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці Нюрнберзького трибуналу. <i>Проблеми законності</i>. Харків, 2011. Вип. 115. С. 200–206.</p>
<p>стаття з періодичного видання (журнал, газета)</p>	<p>Кулініч О. О. Право на освіту в системі конституційних прав людини і громадянина та його гарантії. <i>Часопис Київського університету права</i>. 2007. № 4. С. 88–92.</p> <p>Коломоєць Т., Колпаков В. Сучасна парадигма адміністративного права : генеза і поняття. <i>Право України</i>. 2017. № 5. С. 71–79.</p> <p>Коваль Л. Плюси і мінуси дистанційної роботи. <i>Урядовий</i></p>

	<p>кур'єр. 2017. 1 листоп. (№ 205). С. 5.</p> <p>Петришин О., Серьогіна С. Змішана республіканська форма державного правління: питання теорії та практики. <i>Право України</i>. 2009. № 10. С. 57–60.</p> <p>Benjamin A. C. The ethics of scholarship: A discussion of problems that arise in its application. <i>Journal of Higher Education</i>. 1960. Vol. 31, No. 9. P. 471–480.</p> <p>Bletskan D. I., Glukhov K. E., Frolova V. V. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. <i>Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics</i>. 2016. Vol. 19, No 1. P. 98–108.</p> <p>Itzkoff D. A touch for funny bones and earlobes. <i>New York Times</i>. 2010. March 31. P. C1.</p>
рецензії	<p>Биков О. Нагальність оптимального міжнародно-правового врегулювання глобальних біоетичних проблем сучасності. <i>Віче</i>. 2016. № 1/2. С. 20–21. Рец. на кн.: Третьякова В. Г. Міжнародно-правове регулювання глобальних біоетичних проблем: монографія. Київ: Кондор, 2013. 407 с.</p> <p>Драч О. О. [Рецензія]. <i>Український історичний журнал</i>, 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. Черкаси: ІнтралігаТОР, 2015. 112 с.</p> <p>Csikos R., Garcia E., Worley R. Book Reviews. <i>Journal of Criminal Justice Education</i>. 2010. Vol. 21, No. 1. P. 93–99. Review of the book: Beck E., Britto S., Andrews A. In the shadow of death: Restorative justice and death row families. Oxford, NY: Oxford University Press, 2007. 336 p.</p>
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	
Приклади	<p>Влада очима історії: фотовиставка. URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/photogallery/gallery?galleryId=15725757& (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>Ганзенко О.О. Основні напрями подолання правового нігілізму в Україні. <i>Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки</i>. Запоріжжя, 2015. № 3. С. 20–27. – URL : http://ebooks.znu.edu.ua/files/Fakhovivydannya/vznu/juridichni/VestUr2015v3/5.pdf. (дата звернення: 15.11.2017).</p> <p>Карнаух Б. П. Тлумачення договору: короткий нарис із</p>

	<p>наднаціональної і транснаціональної точок зору. <i>Проблеми законності</i>. 2016. Вип. 135. С. 39–51. DOI : http://dx.doi.org/10.21564/2414-990x.135.83852.</p> <p>Шарая А. А. Принципи державної служби за законодавством України. <i>Юридичний науковий електронний журнал</i>. 2017. № 5. С. 115–118. URL : http://lsej.org.ua/5_2017/32.pdf.</p> <p>Яцків Я. С., Маліцький Б. А., Бублик С. Г. Трансформація наукової системи України протягом 90-х років ХХ століття : період переходу до ринку. <i>Наука та інновації</i>. 2016. Т. 12, № 6. С. 6–14. DOI : https://doi.org/10.15407/scin12.06.006.</p> <p>Colletta L. Political satire and postmodern irony in the age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, No. 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.</p> <p>Feminism. <i>Encyclopædia Britannica online</i>. URL: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/724633/feminism.</p> <p>Trammell A. Magic: The gathering in material and virtual space: An ethnographic approach toward understanding players who dislike online play. <i>Meaningful Play 2010</i>: October 21–23, 2010, East Lansing, MI. URL: http://meaningfulplay.msu.edu/proceedings2010/mp2010_paper_42.pdf (Last accessed: 17.03.2017).</p>
ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ	
Приклади	<p>Деякі питання стипендіального забезпечення : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1050. <i>Офіційний вісник України</i>. 2017. № 4. С. 530–543.</p> <p>Інструкція щодо заповнення особової картки державного службовця : затв. наказом Нац. агентства України з питань Держ. служби від 05.08.2016 р. № 156. <i>Баланс-бюджет</i>. 2016. 19 верес. (№ 38). С. 15–16.</p> <p>Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків : Право, 2016. 82 с.</p> <p>Національна доктрина розвитку освіти : затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. <i>Освіта</i>. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.</p> <p>Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. <i>Відомості Верховної Ради України</i>. 2011. № 48-49.</p>

Ст. 536.

Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти і науки від 12.01.2017 р. № 40. *Офіційний вісник України*. 2017. № 20. С. 136–141.

Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.

Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 28.09.2017. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.11.2017).

Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки : Указ Президента України від 21.02.2017 р. № 43/2017. *Урядовий кур'єр*. 2017. 23 лют. (№ 35). С. 10.

Про порядок класифікації надзвичайних ситуацій : постанова Каб. Міністрів України від 15.06.1998 р. № 1099. *Офіційний вісник України*. 1998. № 28. Ст. 1062.

Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення : 12.03.2017. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> (дата звернення: 17.03.2017).

Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1678-18> (дата звернення: 17.03.2017).

Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році : від 15.09.2016 р. № 5132. URL : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60035 (дата звернення: 17.03.2017).

Case of Benham v. The United Kingdom (Application no. 19380/92): Judgment European Court of Human Rights, 10 June 1996. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57990> (Last accessed: 17.03.2017).

Додаток II

Приклад доповіді на захист кваліфікаційної роботи

Шановний голову! Шановні члени екзаменаційної комісії! Шановні присутні!

До вашої уваги надається кваліфікаційна робота магістра на тему «Соціально-педагогічні умови профілактики правопорушень старшокласників» студентки Анни Заводовської. Керівник – кандидат педагогічних наук, професор, Заверико Наталія Віталіївна.

Актуальність обраної теми зумовлена впливом політичних, економічних, соціальних та правових реформи, що проводяться в нашому суспільстві на життєдіяльність та благополуччя всіх верств населення, зокрема й неповнолітніх, які складають чверть населення країни. На жаль, рівень злочинності неповнолітніх має стійку тенденцію до зростання. За останні 10 років удвічі зросла кількість протиправних дій неповнолітніх. Підлітки віком від 14 до 18 років складають 8 % всього населення України, однак скоюють чверть усіх зареєстрованих злочинів.

Теоретичний рівень дослідження проблеми представлено в наукових роботах В. Афанасьєвої, Т. Кальченко, В. Кириченко, І. Козубовської, Н. Максимової, Н. Мотунової, В. Оржеховської, Є. Петухова, І. Топчій та інших.

Аналіз наукових джерел із проблем соціально-педагогічної профілактики дозволяє констатувати, що проблема є актуальною й активно досліджується, але залишається поза увагою узагальнення особливостей соціально-педагогічної профілактики правопорушень старшокласників. Тому темою нашого дослідження обрано «Соціально-педагогічні умови профілактики правопорушень старшокласників».

З науковим апаратом дослідження можна ознайомитись на слайді.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати соціально-педагогічні умови

профілактики правопорушень старшокласників та експериментально перевірити їх ефективність у загальноосвітньому навчальному закладі.

Об'єктом дослідження є процес профілактики правопорушень старшокласників.

Предмет дослідження – соціально-педагогічні умови організації профілактики правопорушень старшокласників у загальноосвітньому навчальному закладі.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати генезис проблеми профілактики правопорушень старшокласників, чинники їх детермінації, уточнити і розширити зміст ключових понять дослідження.

2. Сформулювати умови удосконалення процесу профілактики правопорушень старшокласників.

3. Розробити програму профілактики правопорушень для учнів старших класів, методичні рекомендації з впровадження результатів дослідження у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів

4. Експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов профілактики правопорушень старшокласників.

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі – «.....» – було розглянуто теоретичні основи проблеми профілактики старшокласників.

Ключові визначення подано на слайді.

Правопорушення – це такі дії, що не відповідають соціально визнаним нормам морально-правових відносин і виявляються у формах, за якими настає адміністративна й правова відповідальність, а отже, це будь-яке невиконання не тільки моральних, але й правових норм, вимог законів про належну поведінку.

Старшокласники-правопорушники – це особи старшого шкільного віку, що скоюють правопорушення (дрібні крадіжки, хуліганство, виявляють різні форми агресії, порушують адміністративні та інші норми, перебувають на

шкільному обліку та в органах і службах у справах неповнолітніх).

Виявлено, що злочинності спричиняють внутрішні чинники, до яких відносять: обмеженість потреб та інтересів, викривлення ціннісних орієнтацій, антисоціальність засобів задоволення потреб та інтересів, психологічні деформації особистості та зовнішні чинники, а саме, політико-правова ситуація у країні, низький рівень правової культури у суспільстві, вплив оточення, соціально-економічне становище у країні, вплив засобів масової інформації тощо.

До об'єктивних чинників, які обумовлюють це явище, належить також системна криза всіх сфер життєдіяльності, пов'язані з нею зниження життєвого рівня населення, безробіття, майнове розшарування населення, ослаблення авторитету влади та ефективності державного управління, байдужість значної частини населення до правопорядку.

Отже, одним з найважливіших напрямів виховної роботи з дітьми та молоддю є профілактична робота з подолання злочинності.

У другому розділі – «.....» – нами проведена дослідно-експериментальна робота щодо профілактики правопорушень підлітків.

Соціально-педагогічна профілактика правопорушень – це комплекс соціальних, педагогічних (навчально-виховних), медико-психологічних і правових заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин (умов), які сприяють поширенню неправомірної поведінки у середовищі учнів

Проведено констатувальний, формувальний та контрольний етапи експерименту.

Базою для проведення експериментального дослідження нами було обрано Запорізьку загальноосвітню школу I-III ступенів № 91. У межах експерименту участь взяли 89 учнів віком від 15 до 17 років, які навчаються в 10-11 класах. Експеримент проводився з квітня по жовтень 2017 року.

Проведення експериментального дослідження здійснювалося за такими критеріями :

- когнітивний (показники – рівень сформованості соціальних знань про

правомірну поведінку і девіації);

- емоційно-ціннісний (показники – емоційна врівноваженість, рівень сформованості комунікативних навичок, рівень тривожності, домагань і самооцінки);

- діяльнісно-поведінковий (показники – наявність закріплених моделей просоціальної поведінки, схильність до ведення здорового способу життя, навички самоконтролю, стилі вирішення конфліктних ситуацій).

Діагностичний інструментарій, який було використано для встановлення рівня схильності до неправомірної поведінки ви бачите на слайді:

1) для виявлення рівня сформованості показників когнітивного критерію:

- анкета «Конституційні права, свободи та обов'язки громадян України»;

2) для виявлення рівня сформованості показників емоційно-ціннісного критерію:

- діагностику вад особистісного розвитку (ДВОР);

- діагностику особистісної та реактивної тривожності (розроблена Ч. Спілбергером, адаптована Ю. Ханіним);

3) для виявлення рівня сформованості показників діяльнісно-поведінкового критерію:

- діагностику схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки за методикою А. Орел;

- анкету визначення в учнів ступеня ризику залучення їх до вживання наркогенних речовин (за В. Оржеховською).

Нами було виділено соціально-педагогічні умови, дотримання яких, сприятиме ефективності профілактичної роботи. Такими умовами стали:

- використання можливостей діагностико-прогностичних методик, з метою вчасного виявлення учнів, схильних до неправомірної поведінки;

- застосування освітнього потенціалу загальноосвітнього навчального закладу, з метою правового виховання учнів;

- озброєння педагогів та батьків формами, методами і прийомами профілактичної роботи;

- запровадження програми профілактики неправомірної поведінки старшокласників.

Одним із шляхів реалізації визначених умов стало розробка і запровадження програми профілактики.

Програма «Моя активна, відповідальна позиція» націлена на глибше пізнання старшокласником себе, на розуміння свого місця у світі, на формування адекватної самооцінки, на усвідомлення значення та впливу емоцій у житті, на ознайомлення з різними видами поведінки і вибір прийнятних, схвалюваних у суспільстві форм поведінки та способів реагування у напружених ситуаціях, а також на вміння планувати свої дії, своє життя і приймати відповідальність за це.

Контрольний етап експерименту показав, що кількість учнів з високим рівнем схильності до протиправної поведінки знизилась з 25 % до 9 %. Відповідно збільшилась кількість учнів з низьким рівнем схильності до протиправної поведінки з 40 % до 62 %. Результати діагностування учнів КГ суттєво не змінилися.

Отримані результати переконливо свідчать про результативність запровадження програми профілактики. Таким чином, мета роботи досягнута, гіпотеза підтверджена.

Дякую за увагу!

Додаток Р

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Критерії	Показники що враховуються	+/-	Всього
Вступ 5 балів	1. Актуальність теми		
	2. Бібліографія проблеми		
	3. Об'єкт, предмет дослідження		
	4. Мета, завдання, гіпотеза		
	5. Методи, значення роботи		
Теоретична частина дослідження 10 балів	1. Сутність та особливості предмету дослідження		
	2. Чинники, умови розвитку процесу (досліджуваного явища)		
	3. Погляди вчених щодо шляхів вирішення даної проблеми		
	4. Аналіз нормативно-правових документів щодо проблеми		
	5. Аналіз досвіду педагогічної діяльності щодо вирішення проблеми		
	6. Логічність, доказовість тексту		
	7. Власні висновки щодо аналізу джерел		
Практична частина дослідження 25 балів	Констатувальний етап експерименту:		
	1. Опис методів, методики дослідження		
	2. Характеристика вибірки		
	3. Кількісний і якісний опис отриманих результатів		
	4. Власні висновки щодо отриманих даних		
	Формувальний етап експерименту:		
	5. Мета, завдання формувального етапу		
	6. Зміст програми експерименту		
	7. Опис процесу (технології), форм, методів реалізації програми		
8. Аналіз отриманих результатів, їх співвіднесення з поставленими завданнями			
9. Виявлення протиріч, як основи для подальшого формування висновків та рекомендацій			
Загальні висновки 10 балів	1. Спрямованість на реалізацію мети, перевірку гіпотези		
	2. Відповідність висновків поставленим завданням		
	3. Чіткість, конкретність висновків		
Список джерел 5 балів	1. Загальна кількість джерел (не менше 80)		
	2. Наявність сучасних досліджень за останні 5 років (не менше 30%)		
	3. Наявність періодичних, зарубіжних видань		

	4. Наявність джерел іноземною мовою (не менше 5)		
Захист роботи 45 балів	Доповідь студента (20 балів):		
	1. Виступ дає чітке уявлення про зміст роботи		
	2. Аргументація вирішення поставленої проблеми		
	3. Грамотне використання наукової термінології		
	Відповіді студента на запитання комісії (20 балів)		
	Презентація виступу в ході захисту роботи (5 балів)		

Кваліфікаційна робота оцінюється за 100-бальною шкалою ECTS з відповідним виставленням оцінок «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»:

90-100 «А» («Відмінно») – робота не має зауважень, містить ґрунтовний аналіз наукової літератури та інших джерел; має теоретичне та практичне значення; доповідь на захисті є логічною, змістовною, проголошена вільно, зі знанням справи; відзиви і рецензії позитивні; відповіді на запитання членів ДЕК правильні та логічні; робота повністю відповідає встановленим вимогам.

85-89 «В», 75-84 «С» («Добре») – тема роботи розкрита належно, але наявні певні недоліки, які не мають істотного значення; в теоретичній частині деякі літературні джерела проаналізовані дещо поверхово або враховані не всі існуючі в науці течії, концепції і т. ін.; елементи теоретичного та практичного значення представлені не зовсім чітко; недостатньо використані інформаційні матеріали; є окремі зауваження в рецензії та відгуку наукового керівника, які не одержали аргументованого пояснення студентом; доповідь студента на захисті побудована логічно, проголошена вільно, відповіді на запитання членів ДЕК, переважно, правильні; робота оформлена в межах встановлених вимог.

70-74 «D», 60-69 «E» («Задовільно») – тема роботи в основному розкрита, але мають місце певні недоліки змістовного характеру; нечітко сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет дослідження; відсутній або суттєво обмежений аналіз наукової полеміки; аналітична частина характеризується надмірною описовістю; добір інформаційних матеріалів не завжди обґрунтований; висновки і пропозиції, що містяться в роботі не обґрунтовані; рецензія й

відгуки містять окремі зауваження, які не отримали пояснення; доповідь, прочитана за текстом, або підготовлена невдало; не всі відповіді на запитання членів ДЕК є коректними або вони не одержали належної аргументації; є зауваження щодо оформлення роботи.

35-59 «FX», 1-34 «F» («Незадовільно») – порушена логіка викладення матеріалу в роботі; розділи за змістом не узгоджені між собою; відсутній огляд сучасних літературних джерел; аналіз проблеми є поверховим; висновки до роботи не відображають вирішення поставлених завдань; мають місце істотні недоліки в оформленні роботи; виступ на захисті свідчить про слабку орієнтацію в предметі дослідження, відсутність системних знань з фаху.

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Мацкевіч Юліана Рафаїлівна
Зубцова Юлія Євгенівна
Заверико Наталія Віталіївна

ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ
КУРСОВИХ ТА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ РОБІТ

Методичні рекомендації для студентів спеціальності 231 «Соціальна
робота» : освітньо-професійна програма «Соціальна педагогіка»

Рецензент *Локарева Г. В.*
Відповідальний за випуск *Козич І. В.*
Коректор *Зубцова Ю. Є., Мацкевіч Ю. Р.*